

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

TIDSKRIFT FÖR HEMMET,

TILLEGNAD

DEN SVENSKA QVINNAN.

SJETTE ÅRGÅNGEN.

Sjette häftet.

Innehåll:

	pag.
XLI. Frågan om bildande af en frivillig sjukvårdsförening, af <i>Esselde</i>	321.
XLII. Den af amerikanska damer organiserade sundhetskommisionen i Nord-Staterna under pågående inbördes krig, af <i>L—d</i>	337.
XLIII. Minne af <i>Lotten Wennberg</i> , af <i>F. B.</i> (insändt)	352.
XLIV. De begge lindarne, poem af <i>O. E.</i> (insändt)	372.
XLV. Blick på en tidsbild från adertonde seklet, af <i>L. S.</i>	373.
XLVI. Äktenskapslöftet, poem af <i>Ingemann</i> , öfversatt af <i>S.</i>	377.
XLVII. Sörmlandsminnen, II. af <i>Esselde</i>	378.
XXVIII. Ett reseäfventyr i Orienten, af <i>S—a</i>	390.
XLIX. Vår Portfölj	397.

UPSALA

ESAIAS EDQUIST.

1865.

XLI. — FRÅGAN OM BILDANDE AF EN FRIVILLIG SJUKVÅRDSFÖRENING.

Denna fråga, hvilken inom flere andra länder sedan långliga tider varit under öfverläggning och bringad till de vackraste resultat, har hos oss först under det förflutna året väckts till lif, närmast framkallad af det krig, som förhärjat grannriket, fyllt dess sjukhus med sårade och sjuka, dess kyrkogårdar med döde, eller åter-sändt till de i hemmen bidande qvinnorna, män, fäder, bröder och vänner, stympade af den sargande, sönderslitande spetskulan eller uttärda af fältsjukans och lasarettfeberns smygande gift.

Derjemte torde väl äfven den kongress för bildande af en internationel förening för sjukvård i krigstid, som sammanträdde i Génève i September månad 1863, i någon mån hafva bidragit att väcka den ofvannämnda frågan hos oss, ehuru förslaget om det stora internationella förbundet mottagits af den stora allmänheten med nog litet intresse, för att icke ens tillåta någon förläggare att våga risken af utgifvandet af en svensk öfversättning af den skrift, "*Un souvenir de Solferino*", af *Mr Henri Dunant*, som gifvit första anledningen till Génèverkongressens sammankallande. Frågan uppstod emellertid, först endast inom enskilda kretsar; längre fram erhöll den dock här och der ett och annat spridt uttryck inför offentligheten; sedan kom åter en längre tid af tystnad, då den tycktes hafva fallit ur minnet eller råkat i dvala, tills den åter under de sista veckorna blifvit, om ock blott flygtigt och i förbigående upptagen, dels vid en, i tidningarne meddelad, diskussion inom ett vetenskapligt sällskap, dels i en tidningsartikel af signaturen K. E. K.

Nu, såsom ofta, har det varit bristen på sammanhållning, öfverensstämmelse och ihärdighet bland frågans målsmän, kanske främst bristen af en lämplig organ för meddelanden mellan dessa, samt för uppsökandet af personer, villiga och skickliga, att utreda frågan, som hämmat dess framgång. Utan att våga hoppas, att *Tidskrift för Hemmet* skulle kunna blifva en sådan omfattande och meddelande organ, för *alla* de olika korporationer och klasser, hvilka borde draga förmån af eller taga verksam del i bildandet af en frivillig sjukvårdsförening, tro vi dock, att den i någon mån

skulle kunna medverka till frågans lyckliga utgång — eller, om icke mer, åtminstone hålla den vid lif och hindra den, att, en gång väckt, ohjelpigt falla — derigenom att Tidskriften meddelar sina läsare frågans ståndpunkt hos oss, jemförd med den, hvar på den befinner sig i andra länder, samt med uppmärksamhet följer dess vidare utveckling och framsteg. Ur stånd att omedelbart taga en verksam del i de olika förslagens verkliggörande, skulle Red:n af Tidskrift för Hemmet, dock gerna vilja bilda en, om än så svag och tillfällig sammanhållningspunkt för det *qvinnliga* intresset i den, för hvarje menniskoälskande hjerta viktiga, frågan. Och detta icke blott genom ensidiga meddelanden från Red:ns sida, men genom att emottaga uppgifter och anmärkningar från sina läsare, jemte anmälan af alla sådana personer, ur hvilken klass som helst, hvilka på något sätt skulle vilja bidraga till bildande af en sjukvårdsförening, vare sig såsom *rådgifvande*, *i styrelsen deltagande*, eller *i pekuniärt hänseende bidragande*; eller ock såsom *aktift deltagande*, *undervisande*, *öfvervakande*, *ledande*, eller *personligen handläggande* och *deltagande i sjukvården*. En sjukvårdsförening, sådan vi tänkt oss densamma, skulle kunna omfatta och gifva sysselsättning åt kvinnor af alla bildningsgrader, och af de mest olika anlag och böjelser. Endast *ett* måste vara gemensamt för alla: hjerta och vilja för saken: *ett rent, fromt och för lidandet ömmande hjerta, en fast och ihärdig vilja*.

För att icke taga åt oss en förtjenst, som vi icke kunna tillägna oss, måste vi öppet förklara, att vi icke sjelfva kunna emottaga och besvara erhållna förfrågningar eller meddelanden, men att dessa af oss komma att hänvisas till en för saken varmt intresserad person inom hufvudstaden, som varit en bland frågans första målsmän inom enskilda kretsar, och som med glädje skall meddela nödiga upplysningar i ämnet, så vidt sådana blifva tillgängliga.

Men vi återgå till den utlofvade framställningen af den ståndpunkt, frågan om en frivillig sjukvårdsförening för närvarande intager hos oss.

Vi nämnde att denna fråga först nyligen vaknat. Vi måste härvid göra ett partielt undantag för den Diakonissförening, som sedan 14 år existerat inom Stockholm och under denna tid utöfvat en, i många riktningar, välsignelsebringande verksamhet. Men dels hafva just "*de många riktningarne*"*) i väsendtlig mån in-

*) Utom sitt första ändamål, att bilda skickliga sjukvårderskor, vid

skränkt den *sjukvårdande* verksamheten, som från början var föreningens hufvudsyfte; dels har den *något sekteriska*, om än varmt christliga anda, som råder inom föreningen och öppet uttalar sig i de, för så väl sjukvårderskorna som för deras patienter, strängt bindande stadgarne, afhållit alla, som ej i allting dela föreningens religiösa åsichter från att ingå i densamma såsom verksamma medlemmar, samt äfven begränsat antalet af de patienter, som söka sjukvård inom föreningens sjukhus, eller af de utom detsamma tienstgörande diakonissor. Utan att på minsta vis vilja nedsätta eller förringa Diakonissföreningens, vi upprepa det, *i många afseenden välsignelserika verksamhet*, tro vi oss dock kunna vidhålla påståendet, att, för den stora mängden af dem, hvilka skulle deltaga i eller draga förmån af densamma — vare sig i freds- eller krigstid — ingen egentlig sjukvårdsförening blifvit bildad i vårt fädernesland.

Såsom vi redan nämnt, kom en sådan först på tal under vintern och våren 1864 inom enskilda kretsar i hufvudstaden. Det första offentliga uttrycket och erkännandet af behovet af en sådan förening, var en skrift om "*Sjukvård i krig och i fred*" af en bland Götheborgs anseddaste läkare. Derpå följde en uppsats i denna Tidskrift: "*Om Qvinnan och Sjukvården*", af signaturen *St.*, framställande på ett klart och öfvertygande sätt nödvändigheten af en förbättrad sjukvård, önskvärdheten af att den bildade qvinnan ville taga en ledande andel i arbetet för detta mål, samt påpekande bristen af en bildningsanstalt för sjukvårderskor, sådan, som i andra länder redan länge varit i verksamhet och väsendtligen förbättrat den allmänna sjukvården. Under tiden läste man då och då en uppgift i tidningarne om Génèverförbundets internationella verksamhet, och om det sätt, på hvilket dess storartade förslag upptagits i andra länder. Såsom vi nämnt, väckte de dock föga sympathier hos den stora mängden af läsare, för hvilka icke blott *Dunants* skrift, men sjelfva ändamålet med och organisationen af det föreslagna förbundet voro i det närmaste fremmande. Då utkom i Juni månad Doktor *S. Sköldbergs* skrift: "*Sårades vård i Fält*", innehållande en skildring af Génèverkon-

ett för detta ändamål inrättadt sjukhus, har Föreningen nu äfven till syfte att bilda skollärarinnor, hvarjemte den egnar en stor del af sin verksamhet åt den skola, åt det Barnhem och det s. k. Magdalenahem, hvilka blifvit förenade med inrättningen, i dess nya vackra lokal vid Stora Ersta i Stockholms grannskap.

gressen, (i hvars första sammankomst förf:n deltagit såsom ombud för Sverige) och dess resultat, samt uppmanande till Sveriges deltagande i det internationella förbundet. Ungefärligen samtidigt med denna skrift lästes i Aftonbladet för den 10:de Juni, (N:o 132) under öfverskrift: "*En fråga i människokärlekens namn*", en uppsats af signaturen *S. L—d*, der, jemte en öfversigt af hvad som blifvit skrifvet och yttradt i ämnet, frågan betraktades ur en, till viss grad ny, uteslutande fosterländsk synpunkt, som tillika ville omfatta *alla* inom landet befintliga elementer, som kunde bidra till, eller draga förmån af bildandet af en frivillig sjukvårdsförening. Förf:n vågade äfven, ehuru med öppet erkännande af dess många brister, uppdraga den första grundteckningen till ett förslag för organisationen af en dylik förening, utan att dock dervid fästa någon annan förhoppning, än den, att möjligen härigenom ha gifvit ett uppslag, "en utgångspunkt för vidare öfverläggningar i frågan". Häre hade förf:n dock missräknat sig. Artikeln blef aldrig hvarken återgifven, granskad eller vederlagd af någon annan tidning. Orsaken må nu hafva varit hvilken som helst: bristande klarhet och öfvertygande kraft hos förf:n, bristande intresse hos den läsande allmänheten — eller, helt enkelt, den mindre väl valda tidpunkten, vid sommarens annalkande, då de flesta familjer befinna sig i uppbrottstillstånd och mängden af enskilda personer antråda sina sommarresor, då en och annan nummer af de dagliga tidningarne så ofta förblir oläst. Allt nog! förf:n skulle ansett hela den lilla uppsatsen lemnad åt glömskan, om han ej händelsevis här och der fått röna glädjande bevis på, att den väckt uppmärksamhet hos flere sakkunnige och för frågan varmt intresserade personer; deribland några af Stockholms läkare, samt utgifvaren af den ofvannämnda skriften: "*Om Sjukvården i Krig och i Fred*".

Då uppsatsen är ställd till Sveriges qvinnor, och då Tidskrift för Hemmet, oberäknadt den ofvannämnda artikeln af *St.*, äfven fästet uppmärksamheten på och lemnat en öfversigt af Professor *Hjorts* och Doktor *Sköldbergs* skrifter i samma ämne*), torde det vara skäl att här meddela ett sammandrag af *S. L—d:s* uppsats:

En fråga i människokärlekens namn.

Efter några inledningsord till den Svenska qvinnan, hemställande till henne, om hon ej kan och bör göra något för det land,

*) Se 6:te årg. 2:dra häftet sid. 62, samt 3:dje häftet sid. 190.

hvars lagars skygd hon åtnjuter, och söka, likasom sina män och bröder, bereda sig att i sin mån medverka till dess försvar, genom att åtaga sig vården om de sårade och sjuka, hvilka ådragit sig sina lidanden under bemödandet att värna hennes och sin egen frihet, lemna för:n en öfversigt af de här ofvannämnda skrifterna, rörande en förbättrad sjukvård i freds- och krigstid, samt öfvergår derpå till sjelfva ämnet.

"Den idé, vi här velat framställa", säger för:n, "skiljer sig väl i sjelfva utgångspunkten från de af hr doktor *Sköldberg* förordade; men målet, sedt i stort och ur rent menisklig synpunkt, skall alltid förblifva detsamma. Stridiga åsikter rörande dess utförbarhet hafva föranledt någon tvekan för dess meddelande åt allmänheten. Men varmt öfvertygade att ingenting sannt, ingenting rätt och till meniskligt väl bidragande i längden *kan* vara utförbart, vissa att saken endast kan vinna på att blifva känd och bringas till tals, samt styrkta i denna öfvertygelse af några menniskoölskande läkare, hafva vi dock här vågat upptaga frågan och söka framlägga — om icke just ett förslag till fullständigt genomförande, dock åtminstone ett uppslag, en fast utgångspunkt för blifvande öfverläggningar i ämnet. Upptagen af de goda, de ädla, de starka viljorna i vårt land, skall den vackra tanken, vi äro öfvertygade derom, småningom blifva en sanning, en verklighet, om ock möjligen under en annan form än den, hvarunder den här uppträder.

Antag att i våra större städer några inflytelserika personer, med stadens läkare i spetsen, bildade en komité för organiserandet af en frivillig sjukvårdsförening, uppgjorde reglemente, ginge i författning om att insamla nödiga medel samt inbjuda personer, villiga att ingå såsom aktiva medlemmar af föreningen, att hos komitén anmäla sig.

Antag att, till följd af denna inbjudning, ett antal qvinnor ur olika samhällsklasser anmälde sig villiga att under krigstid tjenstgöra såsom sjukvårderskor, *en del inom de frivilliga skarpskyttekompanierna, en del inom den svenska arméén*, förklarande sig beredda att såsom aktiva medlemmar af föreningen underkasta sig dess stadgar m. m.

Antag ytterligare att dessa frivilliga sjukvårderskor, hvilka efter sin bildningsgrad kunde delas i tvenne klasser, *ledande och biträdande*, genom läkares försorg erhöle nödig undervisning i de första grunderna af fysiologi, anatomi och kirurgi, med särskildt afseende på förbandsläran samt bereddes tillfälle att på sjukhus genomgå en fullständig kurs i praktisk sjukvård, så väl på medicinska, som på kirurgiska afdelningarne.

Af de sålunda bildade sjukvårderskorna skulle en del egna sin tjenst uteslutande åt och utgöra, att vi så må säga, en integrerande del af de olika skarpskytteföreningarne. De skulle således i fredstid ej vara upptagna af sitt nya kall, utom för så vidt mången torde välja det till sitt lefnadsyrke, då bristen på samvetsgranna och för

sitt kall bildade sjukvårderskor, är blott alltför allmänt öfverklagad. De öfriga åter, hvilka kunna antagas vara i ekonomiskt afseende mera oberoende, kunde i fredstid ega ett vidsträckt och välsignelserikt fält för sin verksamhet. I första rummet såsom *instruktriser*. De borde nemligen bland den omgifvande landsbygdens qvinnor söka bilda likartade sjukvårdsföreningar, meddela den erforderliga teoretiska undervisningen, samt om möjligt bereda dessa sina medsystrar någon praktisk öfning vid närmaste länslasarett.

Dylika sjukvårdsföreningar i landsorten skulle i krigstid medföra den stora förmånen att, inom de distrikt, som omfatta hvarje skarp-skyttekompanis verksamhet, de i striden sårade kunde föras till sina egna eller anhörigas hem, att der af ömma och erfarna händer erhålla den första ögonblickliga hjälpen, som mången gång kunnat spara hundratals dyrbara lif, hvilka nu duka under för smärtan af en lång transport. "*Det, som kunnat rädda den sårade i dag, räddar honom icke i morgon*", säger den ädle schweizaren *Henri Dunant*, i sin beskrifning af det förfärliga tillståndet bland de under Solferinoslaget sårade. Äfven i fredstid skulle erfarna och nitiska sjukvårderskors verksamhet vara af oberäkneligt gagn i våra bygder, der ännu den största okunnighet herrskar om de första och enklaste grunderna för så väl helso- som sjukvård. Huru många lif förspillas ej nu, huru mången driftig, välbergad arbetare förvandlas ej till sjukling eller krympling och, i och med detsamma, till tiggare, endast genom de långa afstånden till läkare och sjukhus eller i följd af anlidade qvack-salvares misstag, då de, från början vårdade af en insigtsfull och öm *sjuksköterska*, hade kunnat besparas de grymmaste lidandeu och bevaras åt de sina och samhället *).

Då en svensk underafdelning af den vid Genèvekongressen föreslagna internationella föreningen för sjukvård i krig, såsom vi hoppas, framdeles kommer till stånd, kunna de fria och oberoende medlemmarne af våra sjukvårdsföreningar, genom anslutande till desamma, utsträcka sin välgörande verksamhet äfven till andra länder och sålunda, genom tjänstgöring i krig, vinna en visserligen dyrköpt, men ock öfver all beskrifning *dyrbar* erfarenhet.

Det skall kanske förvåna mången, att vårt förslag ej blifvit framställt i sammanhang med och såsom en omedelbar följd af Genèvekongressens resolutioner och doktor *Sköldbergs* värderika framställning deraf. Men, öfvertygade att den lyckligaste och naturligaste utveckling af hvarje gren af ett folks verksamhet är den, som går *inifrån*

*) För att framgent underhålla den af de första instruktriserna sålunda meddelade undervisningen i sjukvård bland befolkningens qvinnor, kunde barnmorskan i hvarje församling, mot förhöjd lön, åläggas att sjelf inhemta och sedan meddela erforderlig undervisning i allmän sjukvård, äfvensom att hafva tillsynen öfver en provisorisk sjuksal, som borde finnas inom hvarje församling. De stegrade kunskapsfordringar, det högre anseende och större oberoende de derigenom skulle erhålla, torde äfven medföra det önskvärda resultat, att personer med bildning och insigter egnade sig åt detta viktiga kall.

utåt, icke tvärtom, hafva vi trott att en *sjelfständig, fosterländsk institution*, lämpad efter våra egendomliga förhållanden och behof, icke utifrån hemtad, eller af andra lånad, borde vara den på en gång naturligaste och tryggaste basis för en *framtida* medverkan i det stora internationella förbundets verksamhet.

Att många svårigheter kunna uppstå för genomförandet af den idé, vi här sökt utveckla, kan man väl förutse; dock, såsom vi hoppas, inga oöfvervinneliga. Så har någon invändt, att den svenska qvinnan skulle sakna *det mod, den sjelfuppföring, den förenade sinneskraft* och *kroppsstyrka*, som fordras för att i krigstid åtaga sig en sjukvårderskas värf. På samma gång vi påpeka den fullkomliga outhärligheten af dessa egenskaper, vädja vi till de svenska diakonissorna vid de danska fältlasaretten, såsom den bästa vederläggning af hvarje sådant påstående.

Här gäller dock i full kraft den gamla regeln: *pröfve hvar och en sig sjelf*. Framtiden skall utvisa huru en sådan pröfning utfaller; huruvida Sveas döttrar äro klenmodigare, mindre menniskoölskaunde och uppoffrande än Englands och Rysslands vid *Krim* eller de barmhertighetssystrar, hvilka stå redo att, vid första vink, såsom vårdande skyddsenglar, följa de katholska ländernas arméer, mången gång långt bort i andra verldsdelar.

I pekuniärt afseende torde väl äfven svårigheter vara att bekämpa. Lättast skulle de måhända undanrödjas, om inom de olika skarpskytteföreningarne, likasom inom hvarje regemente i den svenska arméen, en liten fond så småningom kunde bildas till underhållet af sjukvårderskor i krigstid.

Dem, som ännu vilja förneka otillräckligheten i krigstid af arméernas sjukvårdspersonal och bestrida *behovet* af en på förhand organiserad frivillig sjukvård, hänvisa vi till de ofvannämnde svenska läkarnes, *Hjorts* och *Sköldbergs*, äfvensom *Liljewalchs* *) skrifter i detta ämne; till *miss Nightingales* rapporter, rörande tillståndet på *Krim-sjukhusen* vid hennes ankomst dit, afgifven inför *Medical Department* i London; till diskussionerna vid *Génèverkongressen*, samt först och sist till den skrift, som föranledde kongressens sammankallande: "*Un souvenir de Solferino*", af mr *Henri Dunant*. Vid sådana målningar af menskligt elände och lidande, som der upprullas för läsarens blick, skall säkert intet öga förblifva torrt, intet hjerta kallt, intet tvifvel obeseград **).

*) "Krigshistoriska intyg om behovet af läkarevård för svenska arméen" af dr *P. O. Liljewalch*, öfverfältläkare för Stockholms garnison. (Stockholm 1857).

**) Öfverfältläkaren *Landa* från Madrid yttrade vid kongressen bland annat följande, som bör behjertas af alla nationer, hvilka åtnjutit välsignelsen af en mångårig fred:

"Äro då verkligen de utvägar, som stå regeringarne till buds för arméernas sjukvård i krigstid, otillräckliga? Olyckligtvis måte man obetingadt bejaka denna fråga. — Man anklagar krigen för att undertrycka och tillintet

Då, för att tala med den sistnämnde författaren, "menniskorna aldrig upphöra att döda, utan att derföre hata hvarandra, då höjden af all krigsära består uti att förgöra den största mängden af sina medmenniskor, då man ännu kan uppträda med det påståendet, att krig är en "gudomlig institution", och då man dagligen uppfinner förstörelsemedel, grymmare och ofelbarare än dem man egde förut" — *må ej då hvar och ett folk begagna den tid af fred och lugn, som ännu förunnas det, att söka i christendomens och mensklighetens namn mildra de gräsliga lidanden, som hvarje krig oundvikligen medför?*

Se der den fråga vi, i människokärlekens namn, vågat uttala.

Har det förslag, som här framställts, med alla sina brister, dock i någon mån kunnat bidra till lösningen af denna fråga; hafva vi kunnat öfvertyga någon läsare derom, att värden om de i krig sårade är en pligt, lika oafvislig för qvinnan (när hon ej hindras af andra pligter eller bristande krafter), som värnandet af fosterlandets frihet är det för den vapenföre mannen; att det är en pligt, som fordrar lika mycken sjelfupppoffring, insigt och förberedelse — en pligt, som bör intränga i folkmedvetandet och blifva en af fosterlandskärlekens trosartiklar, — då hafva vi vunnit allt hvad vi vågat hoppas. Må sedan starkare händer taga saken om hand, kraftigare röster höjas till dess förordande, och slutligen den *ordnande, ledande viljan, den eniga handlingen*, träda i *ordets* ställe och bringa den fosterländska tanken till verklighet".

Denna uppsats i ämnet efterföljdes af en fullkomlig stiltje i frågan, som varade hela sommaren och afbröts först i October månad, då vid Läkare-sällskapets årshögtid, en diskussion uppkom, rörande den qvinliga sjukvården vid fältlasarettet. Den leddes hufvudsakligast af den berömde läkaren och människovännen, Professor *Santesson*, hvilken haft tillfälle att samla personlig erfarenhet i ämnet, under den tid han vistades vid Danska arméen på Als, och besökte sjukhusen så väl der, som på Fyen och i Köpenhamn, i ändamål att särskildt studera de sanitära förhållandena inom en krigförande här. Vi meddela här det väsendtligaste af Professor *Santessons* anförande:

göra fredens yrken, men å andra sidan medför också freden, *helst då den är långvarig*, glömska af krigets yrken, och, sällsamt nog, visar sig denna glömska alltid djupare, då det gäller omsorgen att bevara den egna arméen än att förstöra fiendens". Vi hänvisa föröfrigt hvar och en för saken intresserad till samme talares djupt behjertansvärda yttranden om detta missförhållande mellan bevarelse- och förstörelsemedlens utveckling, samt hans skildring af spetskulans mördande verkningar. För denna och öfriga diskussioner vid kongressen, se *Société Gènevoise D'Utilité Publique — Bulletin 24 3:me volume*. (Génève 1864), deraf äfven, likasom af *Dunants* arbete, ett utdrag meddelas i dr *Sköldbergs* ofvannämnda skrift.

Angående sjukvården inom Danska arméen.

"För denna detalj inom den militära administrationen var i allmänhet väl sörjdt, men i ett afseende egde den dock en ej obetydlig bristfällighet, nemligen derigenom, att till sjukvaktare användes personer, som ej voro detta uppdrag vuxne, personer uttagne ur den s. k. "trainklassen" eller, med andra ord, bland de kasserade, af hvilka man, oaktadt de noggranna och minutiösa specialinstruktionerna, hade föga skäl att vänta någon insigt i yrket eller de egenskaper, som fordras för denna viktiga post. Svårigheten för läkaren att under sådana förhållanden kunna rätt sköta hvar och en särskild patient kan lätt inses. — Med ambulanssoldaterna, som utgöra en disciplinerad corps för sig, med genomförd organisation, var förhållandet helt annorlunda". — I den med anledning af detta meddelande uppkomna diskussionen fälldes många yttranden för användandet af qvinliga sjukvårdsbiträden vid de *fasta* fältsjukhusen i stället för de manliga. "De senare", hette det, "äro både svårare att inöfva till en sysselsättning, som står i så ringa öfverensstämmelse med deras uppfostran och vanliga göromål, och sakna i de flesta fall den naturliga omsorg och lätta hand, som man vida oftare träffar hos kvinnan och som utgör ett af de väsendtligaste vilkoren för en verkligt god sjukvård. Under danska kriget hade man till en början med en viss tvekan användt sjukvakterskor å militärhospitalen. På Augustenborg hade tvenne svenska diakonissor till en början blifvit antagna. Dessa voro förut vana vid sjukvård och man hade allt skäl att vara nöjd med deras anspråkslösa och uppmärksamma biträde, liksom med deras outtröttlighet och visade välvilja mot patienterna. Andra svenska diakonissor tienstgjorde på Fredriksbergs hospital, äfvensom i Nordborg på Als, och från Augustenborg eftersändes under den betydliga tillförseln af tyfussjuka och sårade, redan i Mars månad ytterligare tio "Vagekoner" från Köpenhamn. Man började också mer och mer att uppskatta värdet af den qvinliga omvårdnaden, så framt nemligen till de omtalade platserna användes personer, hvilkas uppfostran och vanor ej stodo i allt för hjert motsats till de ofta motbjudande, alltid mödosamma och ej sällan nedslående förrättningar, som åtfölja sjukvården i fält. Ett sorgfälligt urval blir således nödvändigt, innan man lyckas anträffa de lämpliga personerna. — *Tillämpningen af denna erfarenhet för vår armé vore högeligen att önska*".

Ett sådant intyg af den, efter all sannolikhet, i ämnet mest sakkunnige och erfarne, af alla svenska läkare, synes oss hafva icke allenast på nytt väckt den domnade frågan till lif, men äfven drifvit den ett godt stycke framåt. Detta gällde emellertid uteslutande den svenska *arméen*. Tanken, att den *frivilliga* krigstyrkan äfven borde tagas i beräkning, hade ej blifvit upptagen af någon, som offentligt yttrat sig i ämnet och syntes således dömd

till förakt eller glömska. Då uppträdde en vacker dag signaturen *K. E. K.* i Nya Dagligt Allehanda med en serie väl skrifna artiklar öfver skarpskytteväsendet, i hvars slutord äfven egnas en tanke åt den andel, qvinnan i sin mån bör och kan taga i det frivilliga försvaret af land och folk, innebärande alldeles samma idé, som den af *S. L—d* framställda: nemligen, *att skarpskyttarnes qvinliga anhöriga borde, genom inhentande af kunskap om sårades vård, af insigt i förbandsläran m. m. äfvensom genom insamlande af ett litet förråd sjukvårdspersedlar m. m. dylikt, bereda sig att, när så fordras, taga vård om dem, som under värnandet af fosterlandets frihet blifvit sårade eller sjuke.* Huruvida den föregående uppsatsen gifvit anledning till denna önskan hos skarpskyttarnes kloke rådgifvare och förespråkare, eller de båda idéerna uppstått och mötts — deras målsmän ovetande — är för frågan i sig sjelf af ingen betydighet. Att tanken blifvit uttalad och förordad från tvenne olika håll, i ena fallet af en person med vidsträckt kännedom af militära förhållanden, med en skarp blick för den frivilliga krigsstyrkans egentliga uppgift och det begränsade området för dess verksamhet, förenad med ett varmt deltagande för dess fosterländska betydelse — detta synes oss, (d. v. s. den, som nedskrifvit dessa rader) bevis nog för att det är en *levfande* tanke, en sådan, som kan och bör bli en praktisk verklighet — en tanke, som, en gång väckt, ej gerna kan falla.

Vi hafva här vågat uttala detta omdöme, ehuru vi väl veta att det af många — kanske af mängden bland dem, som tänkt *något* öfver sjukvårdsfrågan — *icke* gillas. Vi måste till och med erkänna, att tankarne härom äro delade, äfven inom sjelfva Red:n af vår Tidskrift, och anhålla, att läsaren låter omdömet gälla endast och allenast för undertecknads räkning.

Tankarne om den lämpligaste organisationen af och verksamheten för en möjligen uppstående frivillig Sjukvårdsförening, äro i sjelfva verket så delade, att det vore svårt att afgöra, hvilken som är den rådande. Och detta, ehuru antalet af dem, som inalles tänkt något öfver ämnet, eller gjort sig någon reda för dess betydelse, är högst begränsadt. I grunden torde det just vara denna splittring i åsichter inom det lilla fåtalet af frågans anhängare, som så länge hämmat dess framsteg inom allmänna opinionen eller — hvad som på en gång är långt viktigare och mera svåråtkomligt — i folkmedvetandet.

Det torde dock vara skäl att taga en öfersigt af de olika åsigtterna och deras förhållanden, så väl sins emellan, som till hufvudfrågan: *bildandet af en frivillig Sjukvårdsförening i Sverige*. Vi kunna då räkna hardt när så många skiftningar i åsikter, rörande mål och medel, som vi räkna målsmän inom pressen för sjelfva frågan.

Den första, professor *Hjort*, ställer sina ord direkt till Sveriges qvinnor, uppmanande dem "att bidraga till fullkomnande af sjukvården i krig och i fred", med blicken tydligen fästad endast på det egna fäderneslandet och dess behof, samt, för sjukvården i krigstid, endast afseende arméén. Dock förekommer, sid. 8, en flygtig antydning på de män, "som frivilligt egnat sig åt fosterlandets försvar"; och, såsom vi nämnt, har den aktade förf:n sedermera fäst uppmärksamhet vid det i Aftonbladsartikeln framställda förslaget.

Den andra af frågans målsmän, signaturen *St.* i Tidskrift för Hemmet, sysselsätter sig *hufvudsakligast* med behofvet af en förbättrad sjukvård och förbättrade sjukhus i fredstid, dervid räknande på den bildade kvinnans inverkan på saken, i samråd med läkarne. Endast i förbigående vidrör förf:n förhållandet i krigstid.

Den tredje förordaren af en svensk sjukvårdsförening, Doktor *Sköldberg*, ser i sin skrift om "*Sårades vård i fält*", frågan endast ur den synpunkt, som genom Génèverkongressen blifvit angifven, förordande upprättandet af ett allmänt internationellt förbund, i ändamål att bereda vård åt sårade krigare, hvarhelst ett krig utbryter, samt uppmanande Sverige att ansluta sig till detta förbund. Doktor *Sköldberg*, likasom Génèverkongressen, synes i dessa uppmaningar icke särskildt afse kvinnan, eller fästa någon synnerlig vikt vid hennes biträde i sjukvården i fält.

Den fjärde: förf:n af "*En fråga i människokärlekens namn*", afser i första rummet de fosterländska intressenas främjande genom en sjukvårdsförening, i sig upptagande *alla* de olika elementer, som kunna bidraga till dess ändamålsenliga verksamhet, samt bestämd att, då så påfordras, kunna tjena, *alla dem, ehvad kategori eller klass*, de än må tillhöra, som deraf kunna vara i behof. Förf:n anser föreningen böra grundas och sjuksköterskor bildas, i första rummet med afseende på behofvet under krigstid, men tager för afgjort, att ett stort antal af dess aktiva qvinliga medlemmar skola i fredstid använda sina inhemtade kunskaper,

inom den enskilda och allmänna sjukvården, och på densamma utöfva en välsignelsebringande inverkan. Först framdeles, sedan en sådan *sjelfständig, fosterländsk* institution, grundad på våra egendomliga förhållanden, kommit till stånd, först då, anser denne förf., att det vore tid för Sverige att med någon del af de redan för ändamålet bildade krafterna ansluta sig till det stora Europeiska förbundet.

Att vi hafva något utförligare uppehållit oss vid *S. L—ds* åsigt af frågan, torde läsaren ursäkta, då vi erkänna, att den uttalar vår egen. Denna åsigt vidhålla vi så mycket heldre, som den synes oss till en viss grad ingå i de öfriga och således kunna, med några jemkningar, omfatta och i sig sammanföra dessa, samt erbjuda en utväg att småningom förverkliga de väsendtligaste af alla de olika vilkor, som blifvit uppställda för bildande af en ändamålsenlig sjukvårdsförening. Sjukvården för arméén i krigstid, en förbättrad sjukvård i fredstid inom sjukhusen, vården om andra krigförande härars sårade genom anslutande till det internationella sjukvårdsförbundet och slutligen (enligt *K. E. K:s* flygtiga förslag) vården om de landsmän, hvilka vid möjligen inträffande anfall mot ett älskadt fädernesland, frivilligt gå att strida mot en kanske öfvermäktig fiende, och uppbära de slag, som hota hela folkets lif och frihet — alla dessa, hvar för sig rättmätiga, fördringar på en tidsenlig och för våra behof lämpad sjukvårdsförening, blifva *hvar i sin mån* och *i sin ordning*, tillfredsställda af det här förordade förslaget, ehuru ofullständigt det är framställt och ehuru många förbättringar den nu, blott svagt antydda, yttre organisationen må kräfva. Vi kunna också ej afhålla oss att hoppas på dess slutliga seger — så vidt sjukvårdsfrågan inalles vinner något resultat, och ej dukar under för de splittrade ömdömena rörande målet och medlen därför.

Att Sverige, fattigt i ekonomiskt afseende, (för ögonblicket mer än vanligt så) fattigt äfven — vi säga det med smärta — på intresse för inhemska, allmänvigtiga frågor, hvilka ej *omedelbart* beröra den enskildes fördel; fattigt på erfarenhet om sådana frågor rätta behandling; och slutligen icke minst fattigt på arbetskrafter, skickliga och villiga att lägga handen vid verket — att Sverige under sådana förhållanden, sjelft icke egande en enda fosterländsk institution, beräknad att lemna frivillig vård åt dess egna sjuka, i freds- eller krigstid — att Sverige, under sådana förhållanden, på allt sätt oberedt, skulle kasta sig in i det stora internatio-

nella förbundet, medtagande utgifter, som skulle vara tillräckliga för utsträckande af ett helt nät af frivilliga sjukvårdsföreningar öfver våra egna landamären, det frukta vi vore hvarken rätt eller klokt. Ett gammalt ordspråk varnar för att gifva så, att man sjelf får tigga, och den regeln torde ofta nog behöfva läggas på Svenskens hjerta — blott alltför redo att blossa upp i en konstlad och därför snart förkolnande entusiasm för stora "internationella idéer och företag", under det han låter mycket af det, så i yttre som inre hänseende, bästa och väsendtligaste inom hans eget land, hans egen nation, gå under eller multna obegagnadt.

Om Svenskarne särskildt i den fråga vi här framställt, ville börja inifrån, sysslande med bjelken i det egna ögat, innan de tänka på att med bålde förenade krafter rycka — grandet ur nästans, med ett ord, om man, intagande en uppmärksam, men afbidande ställning till den Europeiska sjukvårdsfrågan, lärande och samlande erfarenhet af dess utveckling, dock, i fråga om handling, *först* ville söka afhjelpa bristerna och tillfredsställa bohofvet inom det egna landet genom en bestående fosterländsk institution; då kunde man sedan, stark och enig inom sig sjelf, räcka handen till det internationella förbundet och, *i mån af sina krafter och medel*, deltaga i dess arbete. Att åter vid frågan om bildande af en sjukvårdsförening för krigstid, helt och hållet förbigå den frivilliga krigsstyrkan, som dock redan nu uppgår till omkring 30,000 man, och bland hvars qvinliga anhöriga man just torde finna kärntruppen af skickliga och driftiga sjukvårder-skor, förefaller oss omöjligt.

Att qvinnan, både den mer och mindre bildade, icke allenast måste vara med, men taga en väsendtlig del af arbetet på sig — det tro vi måste vara klart för hvar och en, som något tänkt sig in i saken. Att ibland Sveriges qvinnor finnas, om ej ett mycket stort antal, dock säkerligen ganska många, som skulle ega både vilja och förmåga, att efter inhemtade nödiga kunskaper, egna sig åt de olika grenarne af en frivillig sjukvårdsförenings verksamhet, derom äro vi innerligt öfvertygade. Men här saknas, såsom i så många andra fall, der enig och kraftig samverkan af qvinliga arbetskrafter fordras, en anslutnings- och sammanhållningspunkt, kring hvilken de spridda viljorna kunde koncentreras — en kraftfull personlighet, med nit för saken och tro på dess framgång, hvilken skulle kunna ordna, leda och rikta

de tillströmmande arbetskrafterna, ställande hvar och en på den punkt, der den bäst behöfs och kraftigast gagnar. *Personligheter* af sådan art är i sjelfva verket det enda som fattas, för att hos oss kunna ordna och utsträcka den qvinliga verksamheten inom alla de områden, dit den rätteligen hör — *skolans, fattigvårdens, sjukvårdens* — alla andra att förtiga. Underordnade förmågor, goda, trogna, skickliga *verktyg* hafva vi öfver allt, men mästarne, de ledande krafterna, som skulle samla, ordna och rikta dem — hvar finnas de? Dock de finnas, äfven dessa, vi äro öfvertygade derom. Vi känna några få, redan öfverhopade af arbete. — Men helt säkert finnas flere, återhållna af misstro till sig sjelfva, af blyghet för andra, af fruktan att företaga något ovanligt. Småningom skall dock utsigten att kunna verkligt gagna och känslan af pligt att icke undandraga sig sådant, locka dem fram, dessa okända ädla. Och under tiden skall mången ung växa upp i större frihet, i klarare medvetande af de egna krafterna samt af målet för deras verksamhet, och i tysthet bilda sig till de värf, framtiden af dem kan fordra.

Dock, dessa äro framtidstankar: låtom oss hålla oss till det närvarande. En sådan *personlighet*, som fordrades såsom medelpunkt för och ordnare af de qvinliga arbetskrafterna inom en sjukvårdsförening — en sådan, vi måste medgifva det, känna vi icke. Väl mången med hjerta och vilja och äfven förmåga för saken; men hindrade af sina öfriga lefnadsförhållanden — äfven af egen sjuklighet. Kretsen af våra närmare bekanta är dock ej så vidsträckt och — vi upprepa det — vi äro öfvertygade att sådana personligheter finnas, om vi blott egde en slagruta, mäktig af att uppsöka och locka dem fram i dagen. Har denna uppsats i någon ringa mån kunnat tjena till en sådan slagruta, har den kunnat framställa frågan om en frivillig sjukvårdsförening, och särskildt qvinnans andel deri, i sitt rätta ljus, kan den värfva för den goda saken några ädelsinnade, för lidandet ömmande, qvinnor — vare sig såsom ledande, undervisande, ordnande eller omedelbart deltagande i sjukvården — och kunna de förmås att skriftligen meddela sig med de för frågans framgång varmt intresserade personer, hvilka tills vidare gömma sig bakom skyddet af *Red:n af Tidskrift för Hemmet*, (sjelf ur stånd att med annat än pennan verka för sakens framgång) — då

skulle vi hafva vunnit allt hvad vi åsyftat och mer än vi vågat hoppas af denna flygtiga framställning af ämnet *). Det torde väl ännu fordras mången grundlig öfverläggning af personer med insigt och erfarenhet, innan den rätta och ändamålsenligaste formen för en sådan förening, och den bästa organisationen af dess verksamhet kan blifva funnen och genomförd **). Vi vänta också icke några skyndande beslut — hoppas tvärtom att man må akta sig för allt hastverk. Hufvudsaken är för närvarande, att sjelfva tanken hålles vid lif, att den göres till föremål för öfverläggningar bland militär — frivillig och tjenstbunden — bland läkare, bland personer med insigt af frågans betydelse ur nationalekonomisk synpunkt — korteligen bland allt klokt, tänkande, praktiskt folk inom alla klasser, män och qvinnor; möjligen kan äfven dess utförbarhet pröfvas af mindre, provisionellt organiserade lokala föreningar. Först när idéen sålunda gradvis inträngt i folkmedvetandet och dess förverkligande blifvit erkänt såsom icke blott önskvärdt men nödvändigt — först då är det kanske att hoppas, att den slutligen skall antaga en fast och varaktig form, såsom en frivillig sjukvårdsförening med hufvudafdelningar i Stockholm och de större städerna, utgrenade genom filialafdelningar på landsbygden.

Ehuru vi tro att initiativet bör tagas af män — främst af medlemmar utaf läkarekorpserna, af arméen och skarpskyttestyrkan — böra dock qvinnorna ingalunda undaudraga sig att från början framträda, såsom *medverkande*. Öfverallt der frivilliga sjukvårdsföreningar finnas, utgöres majoriteten af dess medlemmar af fruntimmer; mångenstädes hafva de ensamt utgått från några varmhjertade och energiska qvinnors nitiska bemödanden. Vi behöfva ej erinra om de verldsbekanta *Soeurs de charité*. Diakonissjukhusen skötas, såsom bekant, i alla länder der sådana finnas, af systrar,

*) Personer, som skulle vilja utbyta tankar, rörande möjligheten att bilda en frivillig sjukvårdsförening, torde vända sig med skriftligt uttalande af sina åsikter till *L. R.* adress: Red. af Tidskrift för Hemmet, Stockholm.

***) Bland några aktade läkare och militärer inom hufvudstaden lära för närvarande öfverläggningar pågå, hvilkas resultat möjligen hinna läsaren förr än denna uppsats.

och det finns blott en röst om deras förträfflighet såsom sjukvårderskor, ehuru, såsom vi nämnt, andra förhållanden begränsa deras verksamhet inom vissa kretsar. Johanniterorden samt det, under benämningen *das Rauhe Haus*, i Hamburg befintliga sällskapet äro de enda sjukvårdsföreningar vi känna, som icke i väsendtlig mån taga qvinnans medverkan i anspråk. I London finnas sedan 1840, en "Institution af nursing sisters" (4 Devonshire Square, Bishopsgate) underhållande 80 å 100 "sisters", och dessutom två *training Institutions* — bildningsanstalter för sjukvårderskor — hvaraf den senast inrättade är en tacksamhetsgård af det engelska folket för *Miss Nightingales* tjenster under kriget på Krim. I alla dessa föreningar är det qvinnan, som har den verksamaste andelen. "Utan fruntimmernas hjälp komma vi ej ur fläcken med en sjukvårdsförening", yttrade nyligen en af de varmaste ifranne för den Dunantska idéen och dess genomförande hos oss.

Vilja vi ha en klar öfvertygelse om hvad qvinnan inom detta område kan uträtta, då hon sjelf är fullt medveten om sin pligt och sin förmåga att tjena en lidande mensklighet, på samma gång denna hennes pligt och förmåga erkännes och till sitt hela värde uppskattas af det folk, hvars plågor hon vill lindra och af de myndigheter, hvilkas bemödanden hon vill biträda, måste vi sträcka blicken öfver oceanen bort till det folk, hvars "*Förenade Stater*" nu i fyra år sönderslitits och härjats af ett barbariskt inbördes krig. Såsom en motvigt till alla de grymheter och ohyggligheter, hvilka detta krig medfört, är det oss en tillfredsställelse, att kunna meddela några drag af den storartade verksamhet qvinnorna i Norden utvecklade under dessa mördande strider, hvilkas mål för dem, liksom för hvarje ädel, tänkande människa, som tror på en evig kärlek, en allvis Försyn, blott kan vara *ett* — människohandelns och slafveriets upphäfvande — detta mål må nu för öfrigt af *den stora massan* af de krigande vara hur litet medvetet eller erkändt som helst. Då dessutom en öfversigt af denna de Amerikanska qvinnornas vackra verksamhet just i denna stund bör vara af mer än vanligt intresse för våra svenska läsarinor, omfatta vi med nöje tillfället att här nedan meddela en öfversigt af en värderik uppsats i *Revue des deux Mondes*: "*La Commission Sanitaire de la guerre aux Etats-Unis*"

af *Elisée Reclus* *), bifogande några dithörande uppsatser, som vi erhållit af en Svensk, hvilken under besök i några af de större städerna inom Förenta Staterna år 1862, der gjorde personlig bekantskap med flera af de damer, som kallat till lif de första spridda föreningarne, hvilka sedan, under en gemensam centralstyrelse, bildade den stora, öfver hela det ofantliga landet utsträckta, Sundhets-kommissionen. — Denna institution kan tjena på en gång till mönster för hvarje dylik inrättning, och till den kraftigaste uppmuntran för dem, som ännu tvöka, vare sig om behofvet eller verkställbarheten af en frivillig sjuk- och sundhetsvård under krigstid — och slutligen äfven till bevis på att kvinnans biträde — icke blott är önskvärdt, men *oumbärligt* för en sådan förenings organisation och verksamhet, den må nu, enligt förhållandenas kraf, vara mer eller mindre utsträckt och vidtomfattande. Med ett ord den Amerikanska institutionen synes oss i dess uppkomst och utveckling vara ännu en faktisk tillämpning af den gudomliga utsago, som väl ännu icke blifvit af någon bestridd, men dock af de flesta uppfattad i en alltför ensidig bemärkelse: den nemligen "att kvinnan är ämnad att vara mannen till en hjälp" — vi tillägga, inom de flesta af lifvets förhållanden.

Esselde.

XLII. — DEN AF AMERIKANSKA DAMER ORGANISERADE SUNDHETS-KOMMISSIONEN I NORD-STATERNA UNDER PÅGÅENDE INBÖRDES KRIG.

- I. "*The United States Sanitary commission, a sketch of its purposes and its work, compiled from documents and private papers.*" Boston 1863.
- II. "*The Sanitary commission Bulletin.*" New-York 1863—64.
- III. "*The Philanthropic results of the war in America.*" By Marcellus Hartley, New-York 1864.

*) Denna intressanta uppsats har i sin helhet varit öfversatt och införd i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning för 1864, N:o 139 — 141.

”Det stora problem, som det 19:de seklets politiska vetenskap fått till uppgift att lösa, är ögonskenligen det att försona medborgarens enskilda företagsamhet med hela samhällets rätt, representerad af dess styrelse”, säger förf:n af den i föregående uppsats nämnda artikeln i *Revue des deux Mondes* och ger derpå en kort framställning af de svårigheter, som möta för det praktiska genomförandet af denna uppgift. Om individen håller sig alldeles tillbaka, inser man lätt att folket sjelft måste försjunka i vanmakt. Det har äfven blifvit konstateradt, att den mest konsekvent genomförda centralisation af ett folks krafter endast tjenar till att försoffa och förnedra medborgaren, hvilken på staten hvälfver hela omsorgen att rädda fäderneslandet, utan att sjelf det ringaste delta i det stora arbetet. Öfvertygelsen här om, menar förf:n, bidrager dock föga till att lösa de invecklade frågorna om enskild rätt och samhällelig företrädesrätt (prérogative), kring hvilka historiens tilldragelser hvälfva sig. Hvad man har att göra, för att i en framtid kunna bestämma den ännu ständigt skiftande gränsen mellan medborgarens område och statens, är, enligt förf:ns tanke, att studera de politiska sederna inom samhällen, hvilka under en längre tid pröfvat den politiska frihetens förmåner och faror, och hvilkas medlemmar begagnat sig af denna frihet, för att utveckla en hög grad af företagsamhet. För ett sådant studium erbjuder sig den amerikanska republiken i främsta rummet. Efter en kort framställning af den inom dess samhällen rådande friheten för enskilda att bilda oberoende föreningar, än för att understödja, än för att bekämpa opinionen eller regeringen, samt en antydning huru dessa föreningar vanligen uppstå och verka, öfvergår förf:n till det egentliga föremålet för sin uppsats.

”En bland de märkligaste institutioner”, säger han, ”frambragta af den fria rörelsen hos Amerikas folk sedan det inbördes kriget började, är *Sundhets-kommissionen*, som, utan att afvakta regeringens uppmaning, frivilligt bildat sig för att sysselsätta sig med soldaternas helsa och materiella välbefinnande, de sårades vård, invalidernas underhåll. Medborgare, qvinnor, barn, utan annan fullmakt än sin patriotism, bilda en förening, för att biträda och öfvervaka regeringen inom ett departement, som denna vanligtvis med svartsjuk omsorg förbehåller sig: organiserandet af nationalförsvaret. Utan fruktan att försvaga militär-disciplinen, hafva de sina civila agenter, sina läkare, ja, sina inspektörer i hjertat af alla nordstaternas arméer; de välja till säte för sin fria in-

stitution dessa läger, hvarest befälhafvarens vilja råder allsmäktig, sändande hans soldater till seger eller död. Man inser lätt", tillägger förf:n, "att sundhets-kommissionens i Förenta Staterna arbete icke endast är egnadt att intressera såsom ett verk af fosterlandskärleken; det förtjenar äfven att med uppmärksamhet studeras såsom en af de märkvärdigaste produkter af den enskilda företagsamheten."

Åran att hafva gifvit första impulsen till detta fosterländska verk tillkommer i främsta rummet Amerikas qvinnor. Kriget hade knappt utbrutit, innan dame-kommitéer frivilligt bildade sig i alla delar af Unionen, för att skynda de soldater till hjälp, som lydde presidentens uppbåd. Med skäl hänförda af revolutionens växande storm, visste de frivilligas qvinliga anförvänder och vänner ej genast huru de skulle bete sig. De arbetade temligen på måfå utan att systematiskt kombinera sina ansträngningar; saknande nödig erfarenhet, förstodo de ej att handla gemensamt till det gemensamma fosterlandets försvar. En kommité sysselsatte sig med de värfvades ekipering, en annan armerade på egen bekostnad en bataljon, ett kompani, eller samlade medel för att skicka soldaterna munförråder; större delen inskränkte sig till att göra charpi, att sticka och sy kläder. Hvarenda stad, hvarenda by i Nya England, New-York och Veststaterna hade snart sin fruntimmersförening, som bemödade sig att genom sina händers arbete och genom sammanhållning medverka till det värf, hvarföre de frivillige skulle gjuta sitt blod på valplatsen. Några dagar efter fort Sumters intagande genom general Beauregard, då inbördeskriget, hvilket sedermera skulle blifva så mördande, ännu ej kostat ett enda menniskolif, voro Amerikas qvinnor redan i full verksamhet i alla delar af Unionen, och bevisade genom sina frukostiga gåfvor uppriktigheten af sin patriotism. Isolerade gjorde de särskilda hjälpföreningarne visserligen mycken nytta; men bristen på sammanhållning i deras bemödanden hade naturligtvis till följd ett oerhördt bortspillande af rikedomar. Snart insåg man att det vore fruktlöst att vänta sig bättre resultat, innan de i republikens olika stater spridda sällskaperna förenade sig, i likhet med sjelfva staterna, genom en gemensam författning, samt upprättade en centralkommité att leda det hela. Några damer i New-York togo initiativet till detta centralisationsverk. Deras kommité, som konstituerade sig några

dagrar efter händelserna i Charleston, hade redan under de första dagarne af oro hopsamlat en massa af alla slags förnödnhetsartiklar för de sjuka samt antagit öfver hundra själf-uppoffrande qvinnor att tjänstgöra i hospitalerna; men den stora svårigheten var att veta hvarthän förråderna och sjuk-sköterskorna borde sändas. I sitt bryderi vände sig föreningens patronessor till några betydande män, militärer, läkare m. fl., och begärde deras medverkan, i det de bådo dem öfverenskomma med styrelsen angående fördelningen af patrioternas gåfvor. Deputationen, som genast trädde i förbindelse med militärmyndigheterna samt de skiljda hjälpkommitéer, hvilka voro bildade i alla delar af republiken, kunde lätt göra sig reda för så väl arméens behof som vigten af folkets ädelmodiga anbud. Sålunda blifven genom "la force des choses" det verkliga ombudet för Amerikas patrioter, gaf deputationen småningom större vidd och utsträckning åt sina reformförslag, och fordrade af regeringen tillåtelsen att konstituera sig såsom en permanent sundhetskommision. Understödda af arméens förste bataljonsläkare, som ej räckte till för sin oerhörda praktik, erbjödo sig petitionärerna att själfva låta anställa teoretiska och praktiska undersökningar i alla frågor, som angingo truppernas helsa, välbefinnande och materiella styrelse, föreslogo militärcheferna att hjälpa dem med ordnandet af kommissariatet och hospitalsbetjeningen; med ett ord, de begärde att blifva arméens själfvalda inspektörer, och detta utan att förlora sin egenskap af fria agenter, endast ansvariga inför amerikanska folket.

"Det fanns i sanning mycket att göra", fortfar förf:n och ger en kort men kraftig skildring af det oförberedda och desorganiserade tillstånd, hvori hela denna gren af krigsförvaltningen vid krigets utbrott befann sig, samt de förödelse som hären i följd deraf led. "Knappast enrollerade, blefvo regimentena decimerade af sjukdomar; ett af dem förlorade 20 på 100 utaf sin numerär, innan det fått sigte på separatisterna och 35 på 100 innan det ens skjutit ett enda skott. För virringen var på sin höjd, då af New-Yorks damer sända läkare, samt de som sällat sig till deputationen, uppträdde och föreslogo regeringen att hjälpa henne i dess svåra uppdrag."

Presidenten Lincoln såg i början i dessa högsinnade mäns anbud ingenting annat än ett fåfängligt bevis på en filantropi, uppeldad af presternas predikningar; han trodde att det före-

slagna verket saknade all praktisk användbarhet samt ej kunde hafva annat resultat än att införa ett nytt element af oordning i en redan tillräckligt invecklad ställning. Den amerikanska republikens styresman vågade i förstone — lika litet som troligen någon annan regeringschef — anförtro sig åt folkets patriotism. Icke destomindre måste han gifva efter för opinionens — denna Nord-Amerikas envålds-herre — påtryckning, i det han den 13 Juni 1861 offentligen bemyndigade *Förenta Staternas frivilliga Sundhets-kommission* att börja sin verksamhet. I sjelfva den offentliga förordningen antyddes dock, i halft ironiska ordalag, den möjliga händelsen att föreningen, inseende sin vanmakt, skulle af sig sjelf upplösas; och den enda förmån, som beviljades den, var upplåtandet af ett rum till dess förfogande i en af de många offentliga byggnaderna i Washington. Militärmyndigheterna gåfvo äfvenledes föga godvilligt sitt samtycke, och dolde ej för medlemmarne af kommissionen att de, i arméens eget intresse, önskade de civila inspektörernas inblandning det fullständigaste fiasco.

Den misstänksamhet och ogenhet, som visades dem å befälets och större delen af de vid arméen anställda läkarnes sida, afskräckte icke reformatörerna. De grepo genast verket an, utan att låta afhålla sig af någon illviljans smädelse, och om de än länge förföljdes af de maktegandes hätskhet, förstodo de åtminstone snart att vinna manskapets förtroende genom uppriktigheten af sin patriotism och sina oegennyttiga ansträngningar. Småningom blef dock kommissionen fullkomligt outhärlig för arméen, så mycket mer som dess agenter samvetsgrannt afhöllo sig från allt intrång i militärmyndigheternas rättigheter, samt alltifrån början inskränkte sig till "att anställa undersökningar och att gifva råd." De läkareinspektörer, hvilka skickades till alla armé-afdelningar, erhöilo uttrycklig befallning att på intet vis kränka disciplinen, utan tvärtom anse denna såsom det första sanitära vilkoret under lifvet i fält; desslikes anbefalldes de att strängt rätta sig efter militär-etikettens talrika formaliteter."

Så berättar vår franske författare, utan tvifvel på grund af sina ofvan anförda källor. Vi hafva dock hört saken något annorlunda framställas af en landsman, hvilken 1862 besökte Amerika, och i Boston gjorde bekantskap med de förnämsta af de damer, hvilka der stodo i spetsen för rörelsen,

samt hade tillfälle att personligen iakttaga den af dem ledda verksamheten vid ordnandet och försändandet af effekterna m. m. Vi tro, att det kan vara af intresse att meddela hans framställning af föreningarnes första ursprung, utan att dock dermed vilja jäfva den franske förf:ns påståenden, då det är ganska sannolikt, att man gått till väga på olika sätt och haft mer och mindre medhåll af styrelsen i de olika staterna. Enligt de uppgifter vår landsman erhållit hade, vid krigets plötsliga utbrott, styrelsen naturligtvis anordnat den nödvändigaste beklädnaden för de nyuppsatta regementena, samt anslagit de behöfliga summorna för manskapets aflöning. Men inseende att, i ett sådant ögonblick, myndigheterna icke skulle få tid eller medel öfriga att ingripa i detaljerna och förse krigarne med hvad som fördras till skydd mot klimatets inflytande för deras helsovård, och den grad af trefnad och välbefinnande, som låter förena sig med krigstjenst, vädjade styrelsen (så hade åtminstone skett i Boston) till den enskildas deltagande och främst till qvinnornas inom de bildade och förmögna kretsarne, direkt uppmanande dem att åtaga sig dessa omsorger för sina stridande landsmän. Uppmaningen emottogs med den gladaste beredvillighet, föreningar bildade sig, circulärer utfärdades, varor skänktes och penningar anslogos i mängd. För hvarje dag hopades en så växande massa af för ändamålet köpta och insamlade effekter i förstugorna och gårdarne till krigsstyrelsens lokaler, att embetsmännen, vid utgåendet från expeditionsrummen knappast kunde bana sig väg ut. De insamlade tillgångarnes storlek hade öfverstigit allas förväntan, och styrelsen måste ånyo utfärda en uppmaning till damerna att äfven åtaga sig magasinering, utdelning och försändning af sina varor. Knappast hade man erhållit denna anmodan, förr än en af stadens borgare upplät ett helt stort hus (innehållande 41 rum) till de välgörande damernas disposition; en af de förnämsta fruarna inom den högsta sällskapskretsen i Boston — mrs O., en rik enka — föreslog ett antal af sina närmaste umgängesvänner (allt damer) att med henne turvis förestå och ombesörja, så väl mottagandet af nya insamlingar som utdelandet och afsändandet till uppgifna orter af de erhållna effekterna. Inom kort var förslaget verkställdt, och vid sitt besök i föreningens lokal fann vår landsman Mrs O. och hennes vänner ifrigt sysselsatta att mottaga, ordna och expediera allt som hörde under deras vård. De

mottogo med förekommande artighet den resande fremlingen, gäfvö honom de här nämnda upplysningarne om föreningens uppkomst och organisation, tilläggande att denna afdelning liksom alla hade samband med och arbetade gemensamt med en större central-kommission m. m. Häraf kan med temmelig viss-het slutas, att denna förening var en afdelning^{fr} af den stora *Sanitary commission*, ehuru vår landsman ej särskildt omnämnt det. Denna afdelning hade för hufvudändamål att förse krigarne med en fullständig uppsättning af linne- och ylle-per-sedlar — från det minsta till det största — halsdukar, strum-por, filtskor, skjortor, handskar, ylletröjor m. m. Vår lands-man hemförde en hel sådan uppsättning, och det är ett nöje att se, med hvilken omsorg allt är förfärdigadt af det förträff-
ligaste materiel, finare för befälet, tarfligare för manskapet. I fickorna på ylletröjor m. m. ligga små ströskrifter, råd rörande helsans vård i fält, uppgift om de första och enklaste medlen mot vanligare sjukdomar, religiösa skrifter, nykterhetsskrifter m. m., äfven små väskor innehållande sytillbehör af alla slag. Dessutom utdelades stärkande drycker, konserverade matvaror och oräkneligt annat, till gagn och trefnad för krigaren i fält.

En annan afdelning hade vården om ett provisoriskt sjuk-hus, för hvilket äfven ett privat hus blifvit upplåtet och der hemkommande sårade eller sjuke krigare vårdades. Ofvanför dörren till hvarje sjuksal lästes namnet af en bland stadens da-mer, antydande att sjukvården derstädes stod under hennes uppsigt.

Vår landsman hörde icke klagas öfver någon ogenhet å regeringens sida, hvilken också nu, ett helt år efter sedan Presi-denten första auktoriserat central-kommissionens verksamhet, san-nolikt hunnit både glömmas och godtgöras.

Vi återgå, efter denna lilla afvikelse, till vår författare.

”Må man emellertid icke tro”, fortfar han, ”att sundhets-inspektö-rernas ställning, såsom helt och hållet själfvalda tjänstemän, gör dem af mindre betydelse i soldatens ögon; den gifver dem måhända en desto större moralisk myndighet. Stående utom allt militär-välde, oberoende af arméen, förefalla dessa män, hvilka dess-utom ega rätt till allas aktning, genom sina kunskaper och sitt outtröttliga nit, såsom verkliga ombud för folket, såsom ut-trycket af nationens omsorg om de frivilliga; de äro den lef-vande bilden af fosterlandet.”

Såsom dessa frivilliga inspektörers förnämsta uppgift nämnas efterforskningar rörande truppernas helsovård, hospitalernas förvaltning och ordningens vidmakthållande i lägren. Granskande, forskande, frågande öfverallt, inrapportera de resultaten, jemte sina egna anmärkningar deröfver, till central-kommissionen. Genom dessa oupphörliga efterforskningar och förfrågningar är helsotillståndet vid olika regementen alltid fullkomligt känt; hvarje rådande sjukdom hänföres genast till sin vissa orsak, och arméens kirurger, bedömda efter sin medicinska praktik, kunna ordentligt klassificeras efter sina respektive förtjenster. Förbättrandet af helsovården i krigstid, detta är synbarligen det hufvudmål, hvartill kommissionen i Washington syftar, genom jemförelsen mellan de oräkneliga upplysande rapporter den mottager: men den bidrager äfven märkbart till åtskilliga med läkarkonsten beslägtade vetenskapers framsteg.

"Den ständiga uppsigt sundhetsinspektörerna samt föreningens andra agenter utöfva är visserligen af ojemförlig vigt; men då den är blott och bart *förekommande*, uppskattas den måhända icke till sitt fulla värde af nationen och soldaterna sjelfva", säger vår förf. Hvad som gör sundhets-kommissionens namn så kärt för manskapet, är att densamma aldrig tröttnar att vädja till folkets fosterländska hänförelse till förmån för de sjuka eller sårade frivilliga, samt att den offrar alla sina tillgångar för att mildra deras lidanden. Trettiotusen fruntimmers-kommitéer, verkande i alla delar af republiken, korrespondera med central-kommitéen i Washington, samt insamla för densamma de medel och effekter den begär. Alla dessa effekter, beklädnadspersedlar och födoämnen, stimulerande medel, droger från apoteken, bandager, kryckor, expedieras först till de stora städer, der klasseringsbyråerna äro belägna, samt fördelas derpå, i mån af behof, bland de särskilda arméerna. Gåfvor, som gifvas med förbehåll, att de komma volontärerna från en viss stat eller vid ett visst regemente tillgodo, mottagas ej; kommissionen, som i sitt fosterländska nit omfattar hela Unionen, vill ej veta af annat än den Federala arméen, och hvarje lidande soldat är i dess tanke lika berättigad till nationens deltagande.

Af alla de sjukskötare, dem sundhets-inspektörerna sjelfva inöfva till sjukas och sårades vård, äro qvinnorna utan tvifvel de, hvilka bäst förstå detta kall af en alltomfattande menniskokärlek, och som derjemte äro mest uppoffrande, mest samvets-

granna samt mest älskade af de sjuka. Flera ibland dem hafva följt exemplet af den förträffliga miss *Nightingale* och sagt farväl åt alla familjelifvets behag, åt rikedom och elegant vanor, för att helt och hållet egna sig åt tjenstgöringen i militärhospitalerna och vid ambulanserna. En varm kärlek till fäderneslandet, en djup känsla af hela mensklighetens broderskap, se der hvad som gör dem försakelsen lätt; ömhetens och godhetens anspråklösa hjeltinnor, fylla de sitt kall med en glad enthusiasm, med en enkelhet, som hänför eho som ser det. När kriget en gång upphört att förhärja Förenta Staterna, skola tusentals soldater vid de båda fiendtliga arméerna med rörelse ihågkomma de omsorger, som dessa qvinnor slösade på dem.

För att ej på ringaste sätt rubba den stränga disciplinen inom lägret, afvakta sundhets-kommissionens ombud arméens ordinarie läkares anmodan, innan de erbjuda bruket af sina sjukvaktare och apothek, sina proviant-depoter och sina ambulanser. De afhålla sig samvetsgrannt från all onyttig mellankomst, så länge hospitalerna äro rikligen försedda med hvad som erfordras för förbindningen af sårade och behandlingen af sjuka; men låt arméens sjukvårdsmateriel komma att lida, i följd af någon krigsolycka eller något missförstånd, och de framträda genast på scenen. Under första krigsåret, då kommissariatet befann sig i ett verkligt kaos, och då arméens läkare ej ännu egde någon vana vid lifvet i fält, måste flera af kommissionens agenter mer än en gång åtaga sig nära nog den uteslutande ledningen af läkare- och sjukvården. Sedan den tiden har amerikanska arméens sanitära servis blifvit totalt omorganiserad genom mr *Hammond*, en ung man med det ljusaste hufvud och den mest energiska verksamhet, som presidenten *Lincoln* på den nyss föraktade kommissionens enträgna begäran utnämnt till general-kirurg. Kommissariatet inom hospitalerna har ernått en förvånande grad af fullkomlighet, och, om man får tro de officiella rapporterna, står det ej efter någon annan armées."

Förf:n framlägger härpå enligt statistiska uppgifter en tablå öfver sjukligheten och dödligheten inom Nordstaternas krigshär. Den utvisar från medlet af 1861 till slutet af 1863 en dödlighet af 65 på 1000, eller 4 på 1000 mindre än bland engelska hären i Indien och bland franska garnisonsmanskapet på Antillerna. Den största dödligheten inom Amerikanska Nord-

staternas armé under någon tid, inträffade under sommarfältåget i *Chickahominys* sumpiga trakter och uppgick då ända till 165 på 1000 — ett fruktansvärdt antal, och likväl synes det svagt, jemfördt med fransmännens förluster i Dobrutscha och engelsmännens på Krim, de sistnämnda stigande från i medeltal 293 till 511 på 1000, tills det slutligen i Januari 1854 stegrades till det förfärliga öfverskottet af 1174 af 1000, derigenom att de nyenrollerade, som skulle fylla luckorna, lika hastigt bortrycktes af härjande farsoter. Ett lika förvånande som glädjande faktum är att, oaktadt klimatbyte, osunda lägerplatser och de många sjukdomsfrön, som blotta sammanförandet af stora människomassor medför, egentliga epidemier varit sällsynta inom Nordstaternas arméer. Så har, säger förf:n, gula febern förekommen af kloka, i tid använda sanitära åtgärder, ingen enda gång visat sig i New-Orleans, sedan denna stad intogs af nordhären. Han nämner äfven att man, efter slaget vid Fredricksburg, ej har exempel på att en enda sårad stannat på slagfältet öfver tvenne timmar utan hjälp; men väl ser man stundom kommissionens sjukvårdare blanda sig midt i striden för att upptaga och bortföra de fallne.

“Allt detta“, fortfar förf:n, “är onekligen resultat af den högsta vigt, resultat, för hvilka de qvinnor, som genom sitt arbete understödja det goda verket, till stor del kunna tillräkna sig äran. Det är de medel, som öfversändts från dessa spridda grupper, hvilka gjort det möjligt för kommissionen att skicka sundhets-inspektörer att öfvervaka alla läger; det är broschyrer, betalda med arbete af Amerikas qvinnor, som man frikostigt kringströr inom arméen, för att upplysa soldaterna om alla de sjukdomar, hvarför de äro utsatta, samt läkarne om alla de olika kurmetoder de kunna disponera öfver. Det är den aldrig sinande strömmen af patrioternas gåfvor, som fyller hospitaler och ambulanser; slutligen är det allmänhetens beständiga omvårdnad, oupphörligen ådagalagd genom kommissionens agenter, som drifver arméens läkare-corps att utan uppehåll sysselsätta sig med de dem anförtrodda soldaternas helsa. I sanning, de fattiga spinnerskor, som samlas om qvällarne för att arbeta och tala om sina söners mod och bedrifter, bidraga vida mer än de sjelfva ana till att bibehålla trupperna i tjenstbart skick. Då det sanitära förbättringsverket i tvenne år oupphörligt tillämpats på öfver en half million soldater, kan man utan öfver-

drift säga, det företagsamheten hos Amerikas qvinnor räddat från döden ett så stort antal sjuka och sårade, att det kunnat utgöra en hel armé*).

"Då volontären befrias från krigstjensten eller hemförlofvas på en tid, upphör icke derföre sundhetskommisionen att sysselsätta sig med honom; den begagnar tvärtom det ögonblick, då staten afsäger sig sitt ansvar för soldaten, för att ikläda sig ett vida större. I Washington, i Baltimore, i Cincinnati och Nashville, i Memphis och New-Orleans samt alla mera betydande städer, hvarest oupphörligt talrika skaror af frivilliga passera, har sundhetskommisionen låtit uppföra vidsträckta herbergen, bärande det ljuftva namnet *homes* (hem). Här mottagas vid hvarje timma på dagen permitterade, som skola återvända till sin fana, veteraner, som återkomma från arméen, mödrar och andra anförvandter, som skynda att möta en son, en make, en bror, uttröttade sjukvaktare och sjuksköterskor, som behöfva hvila sig för att återvinna helsan, och alla herbergas och förplägas på sundhetskommisionens bekostnad. Hvar dag gifva dessa hem fristad åt 2,300 soldater, förutom åt flera hundra andra personer. Derjemte utverkas hos jernvägsbolagen tillstånd för hemvändande soldater att få fri eller till hälften fri resa m. m.

"För att undvika de stora missbruk, som lätt kunde uppstå i hemmen genom den oupphörliga strömmen af denna talrika vandrande befolkning, måste visserligen sundhetskommisionen öfva den strängaste vaksamhet och underrättar genast vederbörande myndigheter om alla desertörer och efterblifna, hvilka begära gästfrihet i hopp att blifva tagna för lojala frivillige. Denna kommissionens sjelfålagda förbindelse lättas mycket genom de noggranna register den håller öfver hvarje soldats vistelse- och kamperingsort. Tack vare detta register, som fordrar mycket arbete och dryga kostnader, äro de sanitära agenterna bättre underrättade än sjelfva regeringen; det är följaktligen till dem föräldrar vända sig för att begära närmare upplysningar, när de länge saknat underrättelser från sina barn."

*) Under kriget i Mexiko förlorade Amerikanarne sju gånger så många soldater genom sjukdomar som genom sår; i det inbördeskrig, som varat sedan 1861, äro ännu sjukdomarne fyra gånger så mördande som slagtingarne.

Beskrifningen på huru den frivilliga sundhetskommisionens agenter tillika utgöra ett slags kontroll på militär-myndigheterna och sjelfva regeringen, förbigå vi, då den, ehuru karakteristisk för Amerika, icke erbjuder några jemförelsepunkter med, ännu mindre något föredöme för Europeiska stater med ett ordnad militärväsende. Vi öfvergå heldre till den lifliga skildringen af huru de oerhörda tillgångar, som den Amerikanska Sundhetskommisionen kräver för sitt vidtomfattande värf, anskaffas.

”Dessa tillgångar“, säger förf:n, ”hemtar den hos folkets patriotism. Ifrån sällskapetets stiftande till den 1:ste Oktober 1863, har värdet af de artiklar af hvarje slag, hvilka af fruntimmers-komitéerna blifvit tillverkade eller inköpta för att genom sundhets-agenternas försorg skickas till arméen, öfverstigit 38 millioner francs. Under samma tid hafva gåfvorna i penningar belupit sig till en summa af 5 millioner. Detta är dock blott en del af sundhetskommisionens budget, hvilken, torde stiga med ännu 10 millioner (beräknadt på $2\frac{1}{4}$ år) om man uppskattar de många handels- och transports-bolagens, telegrafbyråernas, assuranskompaniernas kostnadsfria tjenster. Annonser, böcker och ströskrifter tryckas för intet. De högre medlemmarne af kommissionen arbeta utan allt arfvode, de underordnade för en jemförelsevis obetydlig lön. Följaktligen kan nästan hela beloppet af samlade medel användas direkt för ändamålet.”

Det kraftigaste medlet för framgången af en god sak i Amerika är offentligheten. Och häraf har man ock förstått att i vidsträcktaste mån begagna sig. Förf:n anför åtskilliga betecknande exempel på huru man härvid gått tillväga.

”I det stora *concilium* af amerikanska qvinnor“, säger han, ”som hölls i Washington den 15 Januari 1864, berättade ett fruntimmer från Illinois skämtsamt det hon, för att öka antalet af gåfvorna, fallit på den idéen att, i stället för ett allmänt vädjande till välgörenheten, utsända special-cirkulärer, i hvilka fordrades hvar sak särskildt, som tarfvades för hospitalerna. Hon började med lök-cirkulärer, och utsände till slut med den mest tillfredsställande verkan cirkulärer för sylter och inlagda saker, derpå för frukter och potates: denna metod att efter hvarannat annonsera de saker man önskar erhålla, frambragte och frambringar ännu de bästa resultat.

"Alltifrån företagets början försummade ej Amerikas damer att tid efter annan på olika orter tillstålla auktioner på småsaker till förmån för sundhets-kommissionen. Dessa auktioner blefvo snart mycket populära; de ha förökadt sig mångfaldigt och småningom blifvit af större vikt. Nyss har man haft den idéen att förvandla dessa auktioner till allmänna konst- och industri-expositioner."

Förf:n uppräknar alla slags erforderliga handverkare, som kostnadsfritt erbjudit sig att uppföra och inreda dessa exhibitions-byggnader. Handlande, industriidkare, artister, vetenskapsmän och samlare af alla slag täfla om att fylla dem med de utsöktaste alstren af deras konstfärdighet. Gasbolagen upplysa dem gratis. Blomsterhandlare dekorera dem kostnadsfritt på det praktfullaste. Stundom förvandlas expositionen till en marknad till Sundhets-kommissionens förmån. En sådan har i sommar egt rum i New-York. Dess öppnande firades som en folkfest. "Dessa tillställningar", säger förf:n, "föröka så mycket säkrare kommissionens tillgångar, som de äro ett medel till offentlighet. Företagets popularitet stiger så beständigt, att dess stiftare ej misströsta om att se den årliga budgeten af 20 millioner öka sig till dubbla beloppet för år 1864. Och dock finnas, förutom sundhetskommissionen, ännu flera andra föreningar i Förenta Staterna, hvilka sysselsätta sig med soldaternas bästa, och som allesammans hafva sina agenter, sina tidningar, sin budget."

De frivilliga bidrag, som inflyta till de olika välgörenhetsföreningarne i Förenta Staterna lära i värde öfvergå månet europeiskt konungarikets hela inkomstbudget. Förf:n gör en öfverräkning af totalsumman af de bidrag — enskilda och allmänna — som anslagits åt soldaterna, uppgående till 1,144 millioner francs och frågar läsaren: "Finnes det i hela världen ett land, hvars medborgare hafva ett mera verksamt ädelmod och en starkare känsla af sin pligt mot fäderneslandet?"

Sundhetskommissionen låter icke sin verksamhet hämmas af de många rykten om tillämnade fredsslut, som tidtals korsat hvarandra. Äfven när ett sådant inträffar — och det måste väl vara efterlängtadt af hvarje menniskovän, förutsatt att det innebär eller åtminstone närmar lösningen af den stora brännande frågan — ännu då, när krigarne afskedade återsändas

till sina hemorter skall kommissionen ega ett vidsträckt fält för sina omsorger.

"I sjelfva verket", säger vår författare, "bör återvändandet från krigslifvet till fredliga sysselsättningar lättas för soldaten; isynnerhet bör förebyggas, att invaliderna eller deras familjer skulle nödgas anlita den allmänna välgörenheten och dymedelst vanhelga nationen. Väl är det sannt, att regeringen garanterar åt hvarje invalid en pension af minst 43 francs i månaden, som vid hans död öfvergår på hans hustru och minderåriga barn; dessutom erbjuder den åt honom, liksom åt hvarje annan familjefader, en jordrymd af 64 hectarer, tagen af nationaljorden; men pensionen är i många fall alldeles otillräcklig, och endast ett litet fåtal af soldater kunna emottaga den jord, man erbjuder dem i den aflägsna vesterns bygder. Krigsdugliga militärer erhålla alls ingen afskedspension, ehuru fältlifvet troligen ansenligt förminskat deras arbetsduglighet. Kommissionen måste därför komma emellan för att skaffa fredliga sysselsättningar åt alla afskedade frivilliga samt söka återföra dem, utan alltför känbara rubbningar, i det borgerliga samfundets sköte. Den erfarenhet, kommissionens medlemmar småningom förvärfva, skall sätta dem i stånd att i detta afseende handla på det klokaste sätt; de ha redan bestämdt uttalat sig emot upprättandet af militärhospitaller, svarande emot invalid-hotellerna i Europa. Understödda i sin mening af allmänna opinionen i Amerika, påstå de, med rätt eller orätt, att hvarje hopgyttring af sysslolösa människor oundvikligen blir en härd för sedeslösheten, samt att den alstrar lättjefulla vanor, som skulle blifva mycket besvärliga i ett land, der hittills hvarje medborgare af arbetet väntat sin bergning; de råda den stympade soldaten att heldre återvända till sin familj och till något nyttigt arbete använda återstoden af sina krafter, än att i en stor stad föra ett lif af ledsnad och overksamhet. Men om sundhetskommisionen vägrar att bygga hospicer, låter den i stället uppföra så många flera hospitaler och förbättrar beständigt de redan beståendes materiel. Nyss har den låtit bygga ett "hem" på östra kusten af Florida, i staden S:t Augustine, som är Amerikas Cannes; hit skickar den soldater, som lida af bröstsjukdomar, för att bota dem eller åtminstone förlänga deras dagar.

"Således måste det verk, som påbörjades af de varma fosterlandsvänner, hvilka stiftade sundhets-kommissionen, bibehålla

sig så länge det ännu, i följd af det inbördes kriget, finnes sjuka och sårade att vårda, olyckliga att bispringa. Det måste fortfarande så länge tills det utplånat alla materiella spår af den fruktansvärda kris, som kostar Amerika så många af sina söners blod. Detta är ett mäktigt värf; men hvad det redan varit kommissionen gifvet att utföra, är en säker underpant på att den äfven framdeles skall lyckas. De fakta vi i korthet anförd ega i och för sig en märkvärdig vältalighet; de kunna tjena att rätta många falska föreställningar, kullkasta många lösliga påståenden."

"I närvaro af dessa fakta", tillägger förf:n, "finnes det väl någon, som ännu på god tro kan eftersäga påståendet att kriget ej gillas af den stora massan af Amerikas folk, samt att nordarméen består endast af *legoknektar?* omöjligt!" Förf:n anför åtskilligt till grund för denna sin öfvertygelse, deribland främst det faktum, att sjelfva kvinnorna indirekt taga del i kampen på sätt vi här ofvan anförd.

"Det är de", slutar förf:n, "som ömmast begråta de fallna och djupast lida af alla de olyckor kriget medförer; men om de ej, såsom männen, kunna döfva sig i stridstumultet, kunna de åtminstone söka tröst i sin fosterländska tro och genom arbete och sjelfförsakelse befästa sig deri. Deras mission, som helt och hållet är ett kärlekens värf, väcker ej, i likhet med slagtningarne, hela världens uppmärksamhet; de ha ej, som soldaterna, tänkt på att hölja sig med ära; men de hafva icke desto mindre på ett beundransvärdt sätt uppfyllt sitt värf, såsom bevisas af de omätliga resultaten af den sundhets-kommission de grundlagt och vidmakthålla genom sina gåfvor. Må man ej bedraga sig: hvad som mycket bidrager till Förenta Staternas styrka är deras kvinnors patriotism. Allmänna opinionen i Amerika är icke, såsom i Frankrike (och som i så många andra europeiska länder) blott det ena könets opinion."

L—d.

XLIII. — MINNE AF LOTTEN WENNBERG.

En midsommarafton på landet ville några glada, unga flickor utröna sina kommande lefnadsöden medelst en, sedan urgamla tider, i Sverige känd och öfvad spådomslek. Man slår nemligen en ägghvita i ett glas vatten och af den form eller de former den der antager, får den frågande en profetisk blick in i sin framtid. Denna midsommarafton voro ägghvitorna särdeles stumma och uttryckslösa för de frågande flickorna, utom för en af dem, i hvars glas hvitan antog formen af en krona, omiskännlig för allas blickar. Denna och den i trakten (nära Nora stad) kända förutsägelse af en spåkäring, till samma unga flicka, att "hon en gång skulle bli drottning", lät hennes unga vänner skämtande säga: "Gud vet kära *Lotten*, hvad slags drottning du en gång skall bli?" — "Det blir väl en på Drottninghuset!" *) svarade hon på sitt muntra vis. Ingen kunde tro och tänka mindre om sig sjelf än denna anspråkslösa flicka, ingen blifva mera förvånad än just hon, om hon kunnat förutse den heder och glans, som nu omstrålar hennes — *Lotten Wennbergs* — namn. Vi tillägga, att ingen kunde mindre hafva önskat sig dem.

Men nu, då hennes oskyldiga ära icke längre kan såra någons blick, icke afundens, som hon fruktade, icke hennes egen blygsamhet, skygg för offentlighetens pris, frukta icke vi, som förstodo och älskade henne, att äfven vi tända vårt ljus för att belysa hennes lefnadsbild. Icke till fåfängt pris — det skulle icke vara henne kärt; utan emedan det kan blifva till gagn för andra. Och gagna, göra godt, det ville hon, det sökte hon framför allt, så i lifvet som i döden och bortom den.

Såsom hon ville att hennes lik skulle obduceras på det läkarekonsten och helsovården måtte befordras genom en närmare kännedom af den besynnerliga sjukdom, som blef hennes död, så skulle hon icke vägra oss att efter hennes bortgång afslöja en själ, hvars lif kan lära mången att lefva bättre och skönare än hitintills.

*) En s. k. "bättre" försörjningsanstalt, stiftad af drottning Ulrika Eleonora för s. k. "bättre", ålderstigna, fattiga fruntimmer inom Stockholm.

Naturforskarna tala om det hos växten "slumrande ögat". Det ögat finnes i mången människas själ. Det slumrar under vinterns snö, men vårens sol och vindar väcka det till lif och verksamhet. Mer än en gång har det händt, att en själ, hvars jordiska hydda hvilar i grafven, verkat på de efterlevande, som en väckande vår. Den milda, vårlika ande, hvars minne vi här återkalla, skall, så hoppas vi, äfven i vår skildring göra gällande sin gudagifna makt.

Men det är icke de djerfva naturer, hvilka älska att sätta sig i spetsen för stora företag, eller som vilja lemna ett varaktigt, för allom synligt spår af sin verksamhet på jorden, det är icke dessa, som kunna lära något af *Lotten Wennberg*. Det är de stilla i landena, de, som vilja göra godt i tysthet, som gerna ville göra mycket gagn, men veta ej rätt huru; de blyga och försagda, om sin förmåga misstrogna; det är äfven de tanklösa, lättsinniga eller ock beqväma, och de som stå fåfänga, missnöjda med Gud, hela världen och sig sjelfva, för alla dessa kan *Lotten Wennberg* blifva en lifvande föresyn, liksom hennes lefnads bild genom dess rena, anspråklösa skönhet blott kan glädja allas blickar.

Hon föddes i Stockholm den 2 Juni 1815. Hon var "ett sommarbarn" och den svenska högsommarens ljuslif tycktes tidigt afspegladt hos det glada, goda barnet. Ljusa och glada voro äfven de omgifningar, i hvilka den lilla *Lotten* växte upp. Hennes föräldrar, commercerådet *Wennberg*, och dennes ännu efterlevande maka, fru *Euphrosyne Wennberg*, född *Geijer*, voro förmögna, vänsälla, gästfria, och förde ett stort och äfven lysande hus i hufvudstaden samt på det stora bergsbruket *Yxe*, i Nora bergslag. Allt ifrån barndomen var *Lotten* firad och fjäsad af husets talrika vänner, gäster och bekanta. Hennes muntra sinne, blixtrande men harmlösa qvickhet och goda hjerta gjorde henne omtyckt af alla. Hennes fader var hennes största beundrare. "Om det hade stått till", så hade hon blifvit "bortfjäsad". Men goda makter stodo på vakt deremot.

Den naturlag, hvilken, från höjden af Sinai, ljuder till oss såsom en den Högstes dom öfver folkens öden, och som vill att föräldrarnes egenskaper, dygder eller odygder städse, i någon mån nedgå till barnen, och dermed gör det ena slägtet solidariskt förbundet med de efterföljande, denna stora, naturliga arfslag kunna vi spåra tillämpad äfven hos vår *Lotten*. Af sin fader tycktes

hon hafva ärft det verksamma praktiska affärshufvudet, af sin moder det goda, gifvande hjertat.

Dessa naturgåfvor förenade sig hos *Lotten* i en mera bestämd riktning, då hon, i sitt sextonde år och efter sin confirmation, begynte, så till sägandes, gå vår Herres ärenden till Hans hjälpbehöfvande barn. Men redan tidigare hade hon gifvit prof på den egendomliga förmåga, som hon sedan under sin lifstid allt mer utvecklade. I sitt hem begagnade hon tillfället att tjena eller glädja sina närmaste; i skolan tog hon sig an barn, som voro yngre och mindre försigkomna än hon, hvilket en gång lät en liten, nioårig flicka (numera fru P * * *) i sin förtjusning öfver den elfvaåriga beskyddarinnan utropa: "det måste jag då säga, att *Lotten Wennberg* är den märkvärdigaste menniska i verlden!"

Denna "märkvärdiga menniska" var dock lika litet fullkomlig, som någon annan. Hon var häftig, litet slarfvig och hade dessutom en böjelse för maklighet, ja, äfven lättja, som underhölls af hennes något tunga och för fetma fallna kroppsbildning.

Att den något häftiga och slarfviga lilla flickan med tiden blef en den mest tålsamma, fredälskande qvinna, som aldrig gaf ord för ord eller öga för öga, utan förstod att vänligen tiga och bida, samt derjemte blef, nästan till pedanteri, ordentlig och noggrann, därför hade hon sin goda vilja och sina goda anhörigas ledning att tacka. Hennes praktiska sinne förde henne dervid att stödja den goda föresatsen med något yttre verksamt medel. Så t. ex. för att hindra sig från att svara, när hon kände sinnet uppbrusa, brukade hon "taga en klunk vatten i munnen"; och när "sinnet gått öfver" "sväljde hon ned sin klunk vatten". Böjelsen för maklighet var svårare att öfvervinna. Dertill behöfdes en kraftig anstöt på hennes hjerta, och denna gaf henne vår Herre.

I en backstuga låg en stackars gosse nästan förgången af vanskötsel och benröta. Läkaren, som för honom tillfrågades, svarade: "han kan ännu hjälpas; men kuren blir lång och kostsam!" Då kom *Lotten* i rörelse, vandrade omkring till vänner och grannar och gaf sig ingen ro, förrän hon fått tillsammans en summa penningar stor nog för att, jemte hennes egna (eller hennes föräldrars) bidrag, bekosta gossens kur, hvilken äfven fullkomligt lyckades. En annan gång var det en fattig tjenstgosse, som illa huggit sig i handen. Läkaren, som eftersändes, befanns vara bortrest för flera dagars tid, och *Lotten* företog sig nu att sjelf

förbinda och sköta den sårade handen, hvilken under hennes vackra, silkesmjuka händers vård, småningom alldeles helades.

Ifrån denna tid såg man henne vandra omkring på sina anhörigas stora gods besökande de fattiga, bärande läkemedel eller soppor åt de sjuka, medförande åt en hvar sitt goda hjertas, sitt muntra sinnes hugsvalande eller uppfriskande kraft. Hon lärde derunder känna många slags nöd, många slags nödlidande också. Här begynte hennes kurs i människokänedom och fattigvård. I sin ifver att hjälpa och trösta, glömde hon maklighet och sjelfbehaglig hvila. Småningom blef denna verksamhet henne kär, och hon rörde sig i den så lätt som fogeln i sitt element. Hjertat gaf åt kroppen vingar.

Detta var begynnelsen.

En större verkningskrets skulle snart öppna sig för en välvilja, som icke kände några gränser och för en verksamhetsförmåga, hvars vidd ännu ingen, allra minst hon sjelf, hade aning om.

Underlig syntes den väg, som skulle föra henne dertill. *Lotten* var blott nitton år gammal och den muntra, munviga flickan hade blifvit en af Stockholms mest omtyckta och fjäsade unga damer, hvartill hennes vackra växt, eleganta toilett och förmodade förmögenhet äfven bidrogo, då en hastig omhvälfning inträdde i hennes familjs, hittills lyckliga, omständigheter. Träffad af slag, dog commercerådet *Wennberg* plötsligt, och husets affärsställning efter honom lät befara det värsta för enkans och barnens (tre söner och två döttrar) ekonomiska framtid.

Utan tvekan eller klagan rättade sig dessa derefter. Fru *Wennberg* hyrde ut sin stora våning och flyttade med sina två döttrar in i tre små tarfliga rum midt emot. Senare lemnade familjen helt och hållet Stockholm, för att under affärsutredningens förlängda kris, lefva i tillbakadragenhet på landet. *Lotten* förde med sig dit sin inre frids- och glädjekälla, ur hvilken hon fortfor att, såsom förr, sprida helsa och hugsvalelse, under det hon dock i tysthet beredde sig på den olycka, som hotade henne och hennes närmaste — fattigdomen, dubbelt tung att bära för dem, som städse lefvat i rikedomens sköte.

Men några år senare skingrades hastigt det moln, som hade förmörkat familjens utsigter. Genom en öfver all väntan förmånlig försäljning af det stora bergsbruket, *Yxe*, lyckades den återvinna, om icke den förra förmögenheten, likväl en mot brist och ekonomiska bekymmer fullt tryggad ställning.

Tacksamhet till Gud för denna välgörning, som *Lotten* djupt kände, blef en ny drifkraft i den verksamhet, åt hvilken hon från denna tid allt mera uteslutande egnade sitt lif. Väl deltog hon, såsom förr i sällskapslifvet, som hon tyckte om och der hon var allmänt omtyckt, samt i hvad skönt, godt och glädjande det erbjuder, väl var hon glad med de glada, och med om deras oskyldiga nöjen och fester, men tyngdpunkten för hennes intresse låg åt annat håll. Den var hos de olyckliga, betryckta, nödställda. Hon gick ut i världen med hjertat fullt af dem och för att gagna dem. Sjelf räddad ur brist och bekymmer, ville hon egna sitt lif att rädda andra derifrån och såmedelst tacka sin högsta välgörare — Gud.

Då familjen, efter landtegendomens försäljning, bosatte sig för allo i Stockholm, blef *Lottens* välgörande verksamhet snart tagen i anspråk i flerfaldiga riktningar. Hennes naturliga takt, en snabb insigt, gränsande till genialitet, och ett praktiskt sinne, hvilka gåfvor under deras dagliga öfning utvecklade hos henne en verklig talang för fattigvården — ack, att denna talang blefve litet på modet att inhemta! — förde henne ständigt mera in i kommunala angelägenheter, i beröring med dessas föreståndare, samt med dem för välgörande stiftelser och sällskap inom hufvudstaden, till bekantskap med allt flera af Stockholms förnämsta och äfven mest förmögna personer, samt slutligen upp i Konungaborgens salar, der hon snart blef ett städse välkommet ombud från och till de nödställda i stadens vindskamrar och jordvåningar. Ty hon sökte de stora endast för att gagna de små.

Huru hon sålunda, och i städse vidgade kretsar, blef, så att säga, en "värmeledare" emellan samhällets skiljda klasser, det skulle vi önska att här kunna med några drag skildra, väl vetande huru svår uppgiften är och huru otillräcklig vår förmåga. Ty huru skildra vårluftens och solstrålarnes vandring öfver den töckenhöljda jorden? Och *Lotten Wennbergs* verksamhet liknade ingenting så mycket som dessas. Dock hade hon äfven en viss method, som hos henne allt mera stadgade sig till en klart medveten, och denna kunna vi beskrifva. Främst måste vi dock sätta anmärkningen, att förnämsta källan till hennes inflytande var hennes personlighet. Hennes karakter, hennes takt och, slutligen, hennes väsen och sätt voro de tysta makter, som förvärfvade henne förtroende af fattiga och rika, stora och små, samt hos de kommunala myndigheterna af alla grader.

Den bekante "rike mannen", som lät den "fattige Lazarus" ligga ohulpen utanför sin dörr, finnes, tro vi, icke längre, åtminstone i christna länder, utom undantagsvis. I de samhällen der "Herrans bord" samlar fattiga och rika till en gemensam måltid, den Han sjelf bekostar med "sin lekamen och sitt blod", der blyges man att vara obarmhertig mot nöden, och hjälpsamheten hör till ordningen för dagen. Men lättsinniga eller makliga, mot de fattiga klasserna misstrognas rika, som gifva allmosor på höft och endast för att slippa besväras vidare, eller för att i godan ro få sköta sina nöjen, torde ännu finnas i betydlig mängd. Det finnes äfven många goda rika, som gifva gerna, gifva mycket, och skulle gifva ändå mera, om de blott kunde vara vissa, att dermed göra något verkligt godt, att icke ofta lägga hyende under lasten eller lättjan, gynna bedrägeriet eller befordra oberättigade anspråk, med ett ord, gynna den sämre fattige på den bättre bekostnad. Ty hvilken förmögenhet kan förslå att tillfredsställa alla de anspråk, som göras derpå?!

Det var i synnerhet för dessa gifmilda rika i vår hufvudstad, som *Lotten Wennberg* blef en behöflig och kärkommen hjälpreda. Hennes personliga kännedom om de fattiga, deras förhållanden och behof, en kunskap, förvärfvad genom upprepade besök hos dem, samt välbetänkta efterspaningar rörande dem hos kommunens myndigheter, satte henne i stånd att från de gifmildas dörr aflägsna bedragaren, lasten och den pockande lättjan, under det att hon för de verkliga nödställda, som förtjente det, och äfven för dem, som icke voro alldeles oförtjenta deraf, förstod att leda rikedomens gåfvor till hvars och ens särskilda, största gagn.

Att omtala de många slag af nöd, som hon härunder antog sig, samt de mångfaldiga olika sätt och vägar, på hvilka hon för de hjälpbehöfvande blef ett slags försyn och en klok förmyndare, är näppeligen möjligt. De sjuke och ofärdige, de arbetslösa, de hungrande, de för hyra och husrum strandsatta, de orkeslösa gamla, de värnlösa barnen, alla som drabbats af olyckan, af andras, stundom ock af egna, ångrade fel, hade i henne en deltagande förespråkarska och en omtänksam vårdarinna. Hon vände sig alltid, då så kunde ske, för att erhålla hjälp, först till stadens och kommunens myndigheter, och anlätade endast i andra rummet den enskilda välgörenheten.

Hennes sätt härvid var temmeligen olika de flesta personers, hvilka arbeta i de fattigas tjänst. Hon gick aldrig med

listor, tiggde aldrig i tidningarne, tiggde öfverhufvud sällan eller aldrig för sina fattiga och såg aldrig gudsnådelig ut, då hon ville hafva något för dem. Hennes godlynta, glada ansigte kunde kanske icke ens antaga en sådan uppsyn. Hon berättade om dem samtalsvis, och hennes hjertliga intresse väckte ovillkorligt andras intresse, det naturligt pittoreska, som utan ringaste öfverdrift eller afvikelse från verkligheten, ofta blandade sig i hennes raska konturteckningar, väckte uppmärksamhet, sympathi, ofta äfven ett godt löje, och under det man lyssnade till henne, rörde sig hjertat och handen såsom af sig sjelfva, att hjälpa i den riktning hon anvisade. Och då tackade hon så gladt, så ödmjukt och hjertligt! Fattigvården med henne blef ett nöje. Dessutom aktade hon sig nog att trötta eller betunga gifmildheten och den goda viljan. Dertill var hon på en gång för klok och för god. Hon hade för hvar och en af sina förmögnare vänner en eller två, högst tre föremål för deras omvårdnad, hvilka hon lät dem, så till sägandes, följa, såsom hon sjelf följde dem. Med lätta händer spann hon kärlekstrådar emellan menniskor, som eljest förblifvit likgiltiga, kanske fiendtligt stämda för hvarandra.

Utom sina närmare vänner, hjälpare och hjälparinnor, hade *Lotten* en stor krets af släktingar och bekanta, till hvilka hon stod i mera aflägsset, men städse vänligt förhållande, dem hon såg i sällskapslifvet, som hon aldrig försummade — och af hvilka hon förstod att "vid tillfälle" vinna ett eller annat för sina skyddslingar, på det lättaste, ofta det lustigaste sätt. Hon förstod bättre än någon "att passa på tillfället", och lät det icke gå sig ur händerna, såsom ofta vi andra, af brist på minne eller mod. "I afton har jag fått en gumma in på Drottninghuset!" sade hon glad, en gång, vid utgången från soupéen, och en annan gång: "i afton har jag skaffat ett barn in på barnhuset!" en annan gång: "i dag har jag fått ett par stöflor åt en gumma, som sitter på torget och fryser!" Åter en annan gång glädde hon sig vid hemgången från ett sällskap, att af en ung herre fått löfte om en öfverrock för en fattig, sjuklig arbetskarl. Sådana voro hennes förnämsta sällskapsnöjen, så lifligt hon än deltog i de andras och bidrog till dem. Om, i sällskapet, någon satt ensam, öfverlemnad åt sitt tunga sjelf, satt *Lotten* snart bredvid denna person, och inom kort såg man dem språka och skratta tillsammans, aldrig dock på nästans bekostnad. Ingen var mera varsam än *Lotten*, att icke låta denna ömtåliga person sitta emellan, om än hon öfver en och annan

bekant ibland tillät sig ett harmlöst skämt. Hon ville icke såra, hon fruktade att göra ondt. "Jag biter mig ofta i tungan", sade hon, "för att hindra mig att säga hvad som kunde skada, eller göra ond blod". Hon var mycket rädd att upprepa dessa "man säger", dem ingen sedan vill kännas vid, som sin utsago, och som likväl sprida sig likt giftiga miasmer inom familje- och sällskapslifvet. Hon hade ämnen nog ur sitt dagliga lif, sin dagliga erfarenhet att tala om, och var dessutom en förträfflig lyssnarinna till andras intressen och bekymmer. Alla dessa egenskaper gjorde hennes sällskapskrets omfattande på ett alldeles egendomligt sätt.

En af dessa treffiga "flaneurs", som vi se långsamt spatsera eller stå utanför Rydbergs hotel vid Gustaf Adolphs torg eller på trottoirerna af Norrbro, som om de intet hade att göra i denna världen, utom att gapa derpå, såg en dag — så har han sjelf berättat — ett ståtligt, välklädt fruntimmer, gå fram öfver torget, under det hon i hvar ögonblick anhölls eller stannade för att tala med någon i sin väg. Först var det öfverståhållaren, med hvilken hon lifligt språkade en god stund, sedan var det en fattig fru, så en herre med kraschan, så en krympling, så två eleganta fruntimmer o. s. v. o. s. v., så att hon väl hade stannat trettio gånger och talat med mer än trettio personer, innan hon hunnit öfver torget. Detta fruntimmer, som vår "flaneur" nyfiket följde med sina ögon, igenkände han några månader senare vara — *Lotten Wennberg*.

Vi skola nu följa vår *Lotten* på sina besök till fattigvårdens herrar föreståndare. Dervid var hon särdeles mån om att passa på den tid, som bäst passade dem. Hon visste alltid hvad hon ville, tröttade aldrig med fåfängt tal, gick alltid rakt på sak, och i det hon tycktes söka råd, gaf hon det ofta genom sin säkra, praktiska blick, sitt goda omdöme och sin mångsidiga erfarenhet af de fattigas förhållanden och behof. Hennes friska, hurtiga, ehuru alltid qvinliga väsen, hennes oemotståndligt glada humor, gjorde henne välkommen för dessa herrar, som så beständigt hem-sökas af bedröfliga föremål. Det var dem något nytt att få skratta åt en hop saker, åt hvilka folk snarare bruka gråta, utan att det just är värdt. Det kändes uppfriskande och den verkliga nöden förlorade ingenting härpå. Qvickheten hade hos *Lotten* gått i godhetens tjenst. Dessutom lärde dessa herrar ej sällan af henne en hel del om församlingens fattiga och sättet att sörja för dem, som de förr icke visste, som icke kan vetas utan en fortsatt per-

sonlig bekantskap med dem och deras vilkor. Och mer än en klok, praktisk man har i anledning deraf yttrat: "Det borde finnas en *Lotten Wennberg* inom hvar församling i Stockholm: då kunde det bli något grundligt bevändt med vår fattigvård".

I sitt förhållande till de fattige hade *Lotten*, först och främst ett outtröttligt tålamod att höra deras klagovisor och ingå i deras bekymmer. "Det är dem redan en lindring att få tala ut!" brukade hon säga. Dernäst hade hon för dem gyllne råd, förmaning, deltagande, tröst och många slags utvägar. Dervid kom henne till pass hennes rediga, förträffliga minne, och den noggranna kännedom hon förvärfvat af alla välgörande stiftelser, sällskaper, fonder och andra hjälpkällor inom hufvudstaden, äfvensom af vägarne till dem. Hon kunde anvisa den nödstälde just den anstalt eller fond, i hvilken hon eller han, enligt deras särskilda vilkor, kunde få hjälp, dagen då den utdelades, stället der de skulle anmäla sig, den person, till hvilken de skulle vända sig. Hon undersökte de fattiges papper, prestbetyg, och när hon fann dem förtjenta af den hjälp de sökte, skref hon inlagor eller ansöknin- gar i deras namn.

Hon mottog vanligen på morgonen och under första delen af förmiddagen dem, som sökte hennes hjälp och råd, och dessa "levées" voro ingalunda ledsamma eller sorgliga, såsom hennes cli- enters art och vilkor skulle låta förmoda. *Lottens* vänliga väsen och glada, men aldrig högljudda röst, beherrskade scenen och spred ett vårfriskt lif öfver den.

"Se god dag, lilla, rara madam!" hördes hon utropa, "hur står det nu till med hyran? Aj aj, jo jo, jag kunde väl tro det, och — sitt ner der en liten stund, så skola vi se till med den, god dag lilla, beskedliga madam, det var bra, att hon kom med betyget. . . . Nej se, lilla fröken! God dag, snälla fröken, ha vi nu litet att sätta i sparbanksboken igen? Det var galant; det skall jag bestyra om Se, god dag kära fru O . . . ! Hur går det med korfhandeln? Jag skall köpa ett par korfvar i dag. Och den sjuka gossen? . . . Stackars liten; stackars fru O . . . ! Vi skola söka in honom på barnsjukhuset!" o. s. v. o. s. v.

Under den öfriga delen af dagen gick *Lotten* på besök i de fattigas kojor eller i deras tjänst och gjorde ej sällan dervid upp- täckter af bedrägerier, stundom äfven af nöd och af besynnerliga förhållanden, dem ingen förut haft aning om.

Hon imponerade på kojornas innevånare genom sitt ståtliga utseende, förhöjdt af en alltid väl vårdad och vacker klädsel, under det hennes glada allvar och vänlighet, hennes praktiska förstånd tillvunno sig deras hjertliga förtroende. "Hon klemade aldrig med de fattige, och kunde ibland rätt allvarsamt förehålla dem deras fel eller oförstånd, men hon öfvergaf dem icke." Detta yttrande af en fattig-läkare, som sett mycket af hennes verksamhet, älska vi att här upprepa.

Men vi vilja nu följa vår *Lotten* till slutet af hennes arbetsdag. Sent slutade denna. Mycket sent kom hon vanligtvis hem till middagen, och unnade blott ringa tid deråt. Sent kom hon äfven oftast i de sällskap, dit hon för aftonen var bjuden eller som samlades i hennes städse gästvänliga hem. Icke sällan gick hon ännu i skymningen med arbete eller föda till fattiga fruntimmer, för sjukliga eller för — "finkänsliga" — sade den goda *Lotten*, — för att sjelfva gå och afhemta dessa medlidandets gåfvor. Efter aftonen kom nattens ro, dock icke för vår *Lotten* förr än åter mycket sent, ofta icke förrän efter midnatten. Under förmidnattens timmar skötte hon sitt sekreterarekall för sina fattiga, skref adresser, ansökningar m. m. för dem, ordnade deras och sina räkningar och papper. Det tycktes vara ett verkligt chaos att ordna, men för *Lottens* blick och hand redde sig allt lugnt och lätt. Hennes af naturen goda minne underhjälpes af hennes grundsats och vana att icke lita derpå, att genast skriftligen anteckna hvad hon ville minnas, att icke skjuta upp till morgondagen. Först när hennes dags- och natt-arbete var väl fullbordadt gick *Lotten* till hvila och sof "som ett godt barn" till sent på morgonen.

Hon hade begynt sitt arbete för fattigvården i Stockholm, inom Jacobs och Johannes församling, hvarest hennes moder bosatte sig efter familjens slutliga afflyttning från landet, och der *Lotten* då, liksom nu senast, fann i församlingens kyrkoherde ett trofast biträde i sin välgörande verksamhet. Såsom medlem af den år 1845, inom församlingen stiftade fruntimmersskyddsföreningen, i afsigt att gifva fattiga qvinnor arbetsförtjenst, gaf *Lotten* snart prof på sin outtröttliga verksamhetsförmåga och sitt praktiska förstånd. Hon såg i denna förening något mera än som antyddes af dess namngifna ändamål. "Det är icke så mycket arbetet, som vi utdela", sade hon ibland, "som gör vår förening nyttig, ty arbetet är alltför knappt för de många behöfvande,

men det ger oss en nyckel till de fattigas dörr och dermed tillfälle att besöka dem, bli bekanta med dem och kunna gagna dem på hvarjehanda sätt."

Såsom medlem af andra, mera vidsträckta skyddsföreningar, och genom hennes många särskilda välgörenhetsvärf utvidgade sig senare *Lottens* verksamhet till alla delar af hufvudstaden.

Det var om hösten 1853, då under ännu varande koleraepidemi inom Stockholm, ett antal af hufvudstadens fruntimmer slöto sig tillsammans, för att taga vård om de genom farsoten fader- och moderlösa barnen, som till ett antal af flera hundra funnos i stadens fattiga bostäder, jag först lärde känna *Lotten Wennberg*. Kallad till ordförande i föreningen, i hvilken hon åtog sig sekreterarens, i begynnelsen rätt arbetsamma syssla, kände jag nödvändigheten att för de sammankomster, som i början höllos hvar månad, bereda ärenderna så, att de kunde föreläggas kommitéen på ett ledande sätt, och så att dess medlemmar med lätthet kunde bestämma sig i förekommande frågor. Jag bjöd derföre hem till mig ett par dagar före den för kommitéens sammanträde bestämda dagen fyra eller fem personer, dels af fruntimmerskommitéens medlemmar, dels af fattigvårdens herrar föreståndare, hvilka med mig afhandlade de ämnen, som skulle betraktas. Föreningen, som antog en viss federativ organisation, hade en central-kommité och, i samband med denna, församlings-kommitéer, lika många som församlingarne i Stockholms stad. *Lotten Wennberg* blef vald till sekreterare både för central-kommitéen och för Jacobs församlingskommitéen. På dessa små theqvällar, då ärenderna skulle beredas, blef *Lotten* en oumbärlig gäst och en kostelig krydda. Hon, kamrer *Tham*, (då fattig-kamrerare i Jacob och Johannes), fru och herr *Gagge* voro mina gäster, när sammankomsten gällde denna församlings "fruntimmersförening för barnavård." Det var då jag lärde känna och beundra *Lottens* noggranna kännedom af församlingens fattiga, hennes praktiska godhet, hennes harmlösa qvickhet och goda lynne. Huru månet hjertligt skratt väcktes ej, på samma gång intresset lifvades under de uppgifter och upplysningar, som vaxlades isynnerhet emellan *Lotten* och den äfven hos de fattiga väl bevandrade och äfven humoristiske kamreraren. Huru trefliga voro de ej dessa aftnar, som ofta förlängdes ända till midnatten, utan att man tänkt på tidens flygt. Man kände sig efter dem frestad att sjunga:

"Efter en qväll,
 måttligen njuten,
 hjertligen sluten,
 sofver man roligt och vaknar man säll",

Ty här hade man icke blott njutit, man hade lärt något medan man varit intresserad och road utan all möda, och man hade uträttat något godt, som skulle lända många till nytta. Och det goda samvetet skänkte god nattro. Gladare sällskapsaftnar har jag icke haft. Men *Lottens* fif och lynne var champagnen vid dem.

Denna skyddsförenings barnavårdande verksamhet förenades senare med en eftersyn af de i hufvudstaden utackorderade barnhusbarnen under besök i deras hem, och äfven härutinnan var *Lotten* outtröttlig ända till sin död.

De, som tilltrott henne stora organisations- och reformplaner för fattigvården, hafva derutinnan misstagit sig. Det lemnade hon åt andra, för sådant arbete, bättre danade förmågor. Men hon älskade och beundrade dessa starkare naturer och gladde sig åt deras verk: "det är en präktig karl", eller "det är en präktig människa!" brukade hon säga om sådana. "Jag -- jag är för ögonblicket!" sade hon leende och afböjande, när en af hennes vänner stundom kallade henne "Stadsrådinna." Hennes intresse omfattade förnämligast den enskildes nöd och dess afhjelpande. Dertill kände hon sig kallad af Gud.

"Den som tjenar Gud, har en god husbonde" säger ett ordspråk, och *Lotten* tyckte sig se det dagligen i det beskydd, som hon vid många tillfällen fick röna, i de oväntade ljusningar, som ofta öppnade sig för henne och hennes skyddslingar, när det såg som mörkast ut, och i den nästan underbara ledning, som hon mången gång kände sig följa, samt icke minst i den sinnesfrid och munterhet, som uppehöll henne under ofta rätt stora mödor och bekymmer.

Ty ingen allvarlig fattigvård är utan sådana. Ofta bedröfvades *Lotten* af det ohjelpiga elände, till hvilket en mängd människor hemfalla genom deras egna fel och dårskaper, dels ock genom bristande försörjningsanstalter i vår hufvudstad. Stundom nedstämdes hon af den otack hon rönt af några bland dem, som hon arbetade för. Detta ville hon dock icke medgifva och klagade aldrig deröfver. På tillfrågan: "har du någon tack af dem du sträfvar för?" svarade hon alltid gladt: "derpå tänker jag aldrig!"

Ofta måste hon af egna små medel förskjuta hyreshjelp eller förlag till arbete, eller annan hjelp för en hastigt påkommen nöd, som icke kunde vänta; och ehuru hon förespeglade sig och de sina, att dessa förskott framdeles skulle återgäldas, blef hon dock efterhand allt mer lidande derpå. Men dessa bekymmer syntes *Lotten* ringa i jemnförelse med det intresse och den glädje, som tillskyndades henne genom många verkligen hjälpta olyckliga, genom den lycka, som vanligtvis följde hennes bemödanden, och genom det stigande förtroende hon vann hos de högmögende och förmögna och hvilket åter gaf henne nya medel till godtgörande. Det behöfdes ofta blott ett förord, en anbefallning af henne för att förskaffa hjelp åt den behöfvande. Mången gång fick hon emottaga, — och stundom från henne okända, onämnda personer — penningesummor, större och mindre, till utdelning efter hennes godtfinnande.

Det var i synnerhet om Julen och vid andra stora högtider, som vår *Lotten*, under senare år, riktigt fick frossa af den gudomliga glädjen att gifva, att välgöra. En nyårsdag kom jag till henne och fann henne något trött, men mycket lycklig efter besök under förmiddagen af mer än sjuttio gamla eller sjukliga fruntimmer, hvilka hvar och en fått sig en "femma" eller en "tia", allt efter behof och meriter.

Dagarne före Julen vandrade *Lotten* flitigt omkring på besök till dem, som i mörkret sitta och till hvilka hon vid denna högtid framför allt ville bringa ljus och glädje. Och då hennes medel för utdelning icke ville räcka till för alla dem, som hon ansåg borde ihågkommas, då fick — och det hände mer än en gång — *Lottens* silfver vandra till assistansen, för att anskaffa hvad som felades. Det skulle sedan lösas ut, förstås, men — vi tro icke att detta ännu skett till fullo.

Dessa intressen, den dagliga rörelsen och verksamheten, som de gafvo både själ och kropp, läto henne liksom lefva dubbelt, och lifvets saf cirkulera genom hennes väsen med ständigt förnyande helsokrafter. Hon njöt af sitt friska, helsogifvande lif. Mer än en gång hörde jag henne säga: "om ändå de, som äro lösa och lediga, som jag, visste huru godt och upplifvande det kännes att riktigt på allvar arbeta i nästans tjänst, och helst när de hafva både tid och medel dertill! Hvad hafva de sjelfva för godt af dessa Guds gåfvor, när de icke förstå att använda

dem? När de en gång blifvit väl i ordning, möblerade och broderade i sina vackra rum, så sitta de der och hafva ledsamt!"

"Ledsamt" hade *Lotten* aldrig. Dertill fick hon icke tid. Utom sina fattiga och sjuka att tillse, hade hon en hel hop onklar, tanter, små syskonbarn och kusiner att roa, kommissioner att uträtta, resande att hjälpa till vägs och dessutom husets affärer, uppköp, räkningar att sköta. Hon räckte till för allt och alla, och tvekade aldrig att åtaga sig nya besvär. "Gerna! Tack! Jag tar emot allt hvad jag får!" sade hon med sitt hjertliga, men ljudlösa skratt, när en gång en vän bad henne taga omhand en fattig, sjuk gumma. "Var ej rädd. Packa på mig; jag har starka axlar!" sade hon till en annan, som ursäktade sig för flera hjälpsamhets-uppdrag dem hon sjelf saknade helsa och kraft att utföra.

Under senare år tyckte sig *Lottens* närmaste anhöriga dock märka att den dagliga anblicken af mycken ohjelpig nöd och af nödens neddragande, demoraliserande makt, stundom kastade en skugga öfver hennes själ, under det hennes medömkan för de nödställda blef allt djupare och lät henne allt mera sky alla utgifter för sin egen person, hvilka möjligtvis kunde besparas.

Dock icke ofta och icke länge lät sig *Lotten* fördystras af ängsliga tankar. "Det blir väl bättre! Gud hjälper nog! . . . För Gud är ingenting omöjligt!" voro uttryck, hvarmed hon liksom blåste bort molnen från sitt sinne och lockade solskenet fram. Hennes naturligen glada lynne hade ett aldrig svigtande stöd i hennes religiösa tro.

Hon trodde på *Fadern*. Ingen har mera djupt än hon med sig införlifvat den tro, hvilken *Sonen* med or¹ och gerningar, med sitt lif, sin död och sin uppståndelse kommit att inympa på jorden, tron på Gud, såsom människornas kärleksfulla fader och försyn. Deraf hos henne en orubblig förtröstan, ett orubbligt förtröende till Honom. Derföre begynte och fortsatte hon sin dag och hvarje sitt företag under bön till Honom och så tillsägandes inför Hans öga. Derföre gick hon frimodigt ut på sitt dagsarbete och lät ingen fruktan eller försagdhet afhålla sig från att gå dit hon ansåg sig böra gå, eller göra hvad hon ansåg rätt och godt att göra. Stundom klappade väl hennes hjerta hastigare, när hon, under uppsökande af nöden, oförtänt kom in i lastens gömslen och i beröring med dess förvildade barn, eller då hon i skymningen, vandrande öfver en enslig kyrkogård, tyckte sig se någon hotande gestalt framskymta. "Mig sker intet ondt, utom det Gud

tillåter! Jag är i Guds hand"; var då hennes tröst, och en bön till Honom hennes tryggande talisman. Och *aldrig*, under hennes ensamma, ofta vågsamma vandringar i Stockholms sämst beryktade delar skedde henne något det ringaste ondt.

Kosteligt var att stundom höra henne berätta ett eller annat af de mera komiska än tragiska upptåg, i hvilka hon blifvit invecklad, och ur hvilka hon städse redde sig genom den fyndighet och takt, som voro henne egna. Men vi måste frukta att hennes lefvande, lätta skildringar skulle alltför mycket förlora genom att fasthållas med penna och bläck, hvarföre vi, ehuru med saknad, här lemna dem å sido.

Vi måste nu inträda i ett nytt och djupt sorgligt skifte af *Lotten Wennbergs* lif. Hon, den sjukes och hjälpbehöfvandes vän och helsa, skulle blifva en af dessa, för hvilka hon hittills så outtröttligt arbetat. Sjukdomen kom som en tjuf om natten och utan att hon i början anade faran, ty hon kände sig ej sjuk, och kunde som förut sköta sitt verksamma kall. Omsorgerna för hennes fattiga skyddslingar lät henne försumma att, så tidigt som hennes vänner det önskade under förliden sommar, i en badkur söka bot för det kring sig gripande onda, som *möjligtvis* då ännu hade kunnat hjälpas. När hon på hösten, efter ett par veckors badkur vid Södertelje, återkom till hufvudstaden, var allt hopp derom ute äfven för henne sjelf. Hon kunde snart ej mera gå ut, icke lyfta sin högra arm; en qväfvande hosta hindrade henne att tala och gjorde det allt svårare för henne att andas. Tålig satt hon, aktande uppå huru ett harnesk såsom af sten slöt sig med krossande kraft kring hennes hjerta *).

Samma fromma förtröstan, samma barnsliga öfverlåtenhet till Guds vilja, som hittills utgjort hennes kraft, uppehöll henne un-

*) Den grymma och i denna form sällsynta sjukdom, som blef hennes död, och som uppkommer af en stockning i kroppens safter, hvilken förvandlar såsom till sten de kroppsdelar den angriper, kallas på hvardagspråk "stenkräfta." Den hörer till samma sjukdomsart, som borttrycker och skall borttrycka så mången familjemoder, så mången moderligt gagnelig qvinna, liksom *Lotten Wennberg*, i sina bästa år, ända tills det tillåtes qvinnor att blifva läkarinnor och sjelfva studera och vårda de sjukdomar, som tillhöra deras kön, och hvilka i de flesta fall kunna afledas genom i tid använda, och, såsom det vill synas oss, af naturen sjelf anvisade, men nu för tiden besynnerligen försummade medel, som kunna lämpas efter hvar särskild persons konstitution.

der denna förlängda dödskamp, Hon klagade aldrig, men yttrade någon gång med en tår i sitt öga: "det är ändå underligt! . . ." Med en rörande blick af sorgsenhet, sade hon en gång till en vän, som besökte henne: "jag duger till ingenting mer! . . ." "Du har lärt oss", svarade denna, "huru vi skola lefva; nu kan du lära oss huru vi skola dö!" Det godlynta, humoristiska leendet, som var henne eget, upplyste hennes ansigte, i det hon återtog: "Jag skulle vilja, innan jag går bort, gifva några råd åt mina medarbeterskor i de fattigas tjenst. Jag skulle vilja säga dem, att de derunder icke böra tänka på sig sjelfva, utan på den sak de vilja utföra; att de skola akta sig väl att trötta herrarne, till hvilka de derföre vända sig, akta sig att störa deras middags-lur; — alltid vara vänliga mot tjenstfolk, icke låta sig förtryta om de någon gång bli snästa af en piga eller betjent; vara höfliga och vänliga ändå; och, först och sist, icke tänka på sig sjelfva, på sin egen lilla värdighet, utan på de fattiga: på *saken*, då går den, då går det!"

Denna höst öfverraskades *Lotten* af ett lika oväntadt, som osökt hedersbevis. H. M. Konungen lät tillställa henne medaljen i guld "för berömliga gerningar", att i högblått band bäras på bröstet. Ack! detta bröst var då redan invigdt åt grafven och *Lotten* kunde ej mottaga hederstecknet utan tårar. Dock gladde det henne, då hon såg huru mycken tillfredsställelse det skänkte hennes anhöriga. "Man bör ju", yttrade hon till en vän, "glädjas och vara tacksam att se sitt arbete värderas af landets högsta styresmän, och — kanske kan detta uppmuntra andra att arbeta i samma väg! . . ." Det var på sina fattiga hon dervid tänkte.

Medan *Lotten* såg döden nalkas, sysselsatte hon sig med stor omsorg att ordna alla papper och angelägenheter, som hon hade om hand. De fattiga barn, de sjuka och gamla, som hon närmast drog försorg om, anbefalldes hon särskildt och liksom testamenterade till sina närmaste vänner med rörande hjertlighet och förtänka, i afseende på deras framtid. De fattiga, obotligt sjukas lott gick henne derunder djupt till hjertat. "Menniskorna äro grymma;" utbrast hon en gång, "när de bortvisa den sjuke från sjukhusets port och låta honom med detsamma veta, att han är obotlig och att han hvarken kan få vård eller lindring, göra de dermed olyckan dubbel!"*)

*) Detta rysvärda förhållande kommer att upphöra, då det stora "sjukhem", som nu reser sig under ledning att Stockholms utmärkta och

Ännu till sista stunden af sitt lif kunde *Lotten* glömma sig sjelf och sina plågor, för att tala om och tänka för sina hjälpbehöfvande likar.

Asylet, grundadt af den varmhjertade grevinnan *v. Schwerin* för ålderstigna fattiga fruntimmer af den bildade klassen, och till hvars senaste goda och kloka omorganisation *Lotten* icke litet bidragit, var en af hennes glada framtidstankar.

Stor hugsvalelse rönt *Lotten* under hela denna tid af sina närmastes kärleksfulla omsorger, sina läkares hjertliga uppmärksamhet, och de bevis af tillgifvenhet, som gäfvos af nästan alla som kände henne. Äfven från de qvinliga medlemmarne af vårt konungahus emottog hon förnyade, rörande bevis af aktning och deltagande, som icke kunde annat än göra hennes hjerta godt.

Hennes systems uppoffrande, ömma vård var för henne outsägligt ljuf, men ofta en källa till oro. "När jag är död", sade hon ibland, "får du icke ofta gå till min graf, ty det blir ett sätt att förkyla dig!" *Lottens* familjegrav var på nya kyrkogården, utanför Solna. Men hon önskade, att hennes stoft skulle få hvila i Johannes kyrkogård, och då detta förnams af kyrkorådet, erbjöd det henne: "frid och hvila i den jord hon utvalde!"

Emedlertid lät döden vänta på sig längre än man trott, och plågorna och de sömnlösa, ångestfulla nätterna tilltogo. Ibland fick hon sofva en natt, genom ett af de välsignade medel — "Morphin" — hvarmed läkedomskonsten anticiperar, åtminstone på några timmar, den store, slutlige läkares fridshelsning. Och då kom en fläkt af nyväckt lif och helsa att lifva de sjunkande krafterna under den påföljande dagen, då kunde *Lotten* mottaga och språka med sina vänner, några minuter med hvar en af dem, då kunde hon, med sitt klara hufvud, anordna om understöd åt nödlidande af de håfvor, hvarmed förmögna vänner förljufvade hennes sjukbädd, och åter glädja sig öfver människors godhet. "Mina kapitaler äro mina medmänniskors hjertan!" kunde hon nu, såsom ofta säga. Då kunde ingen, som såg henne, tro att döden var så nära, då tycktes hon sjelf knappt tro derpå. "Men", sade hon, "jag ber icke vår Herre om att bli frisk, blott om att kunna vara nöjd i allt med Hans vilja. Hvad Han gör är det bästa!

menniskoälskande läkare, Professor *M. Huss*, blir färdigt. Men intill dess, och dertill torde ännu åtgå flera år, månne icke våra nuvarande sjukhus kunde öppna för dessa olyckliga ett par rum?

Christus har tagit bort dödens mörker!" . . . *Lotten* trodde på sin Förlossare och bidade tåligt Hans tid och stund. Under de stunder plågorna medgäfvö det, sysselsatte hon sig äfven med sin lilla brorsdotters undervisning, och hvarje omsorg, som endast påkallade hennes hjerta och hufvud. Sin kropp kunde hon knappast mer röra.

Läkarne beundrade hennes tålmod och kunde ej med nog starka ord beskrifva arten af hennes plågor, den de liknade vid den grymmaste tortyr. Sjelf talade hon föga derom. "Hvad är det värdt", sade hon till sin syster, "att för andra tala om hvad jag lider. Du och jag, vi veta det." Hennes läkare fruktade för henne ännu större och stigande plågor, men Gud förbarmade sig öfver sitt tåliga, förtröstansfulla barn och tog henne bort från alla plågor och qual under en stilla, såsom det tycktes, fullkomligt smärtfri sömn.

Den 4:de November, om morgonen då Stockholms befolkning beredde sig på den stora nationella föreningsfesten och kyrkornas klockor begynte ringa till *Te deum*, då, utan kamp, utan en suck, utandades, omgifven af de sina, den älskade sjuka sin sköna själ. Ett par timmar derefter såg jag henne. Det adelsbref, som döden påtrycker vissa anleten, gaf åt hennes en högtidlig, fridfull skönhet. Något stort syntes hafva föregått med henne i den sista stunden.

Några dagar senare stod i Jacobs kyrkas sköna chor en svart likkista, alldeles betäckt af lysande blomsterkransar och buketter, och en röst, klar och skön, såsom vi tänka oss en engels, sjöng från altaret:

"Af jord äst du tagen, till jord skall du åter varda. Jesus Christus skall uppväcka dig på den yttersta dagen."

Solen sken gladt in genom de höga fönstren. Kyrkan var uppfylld af folk af alla klasser, män och qvinnor. Få ögon voro torra. När liktåget med kistan långsamt rörde sig ut genom kyrkan och framåt Trädgårdsgatan, bort mot Johannes kyrkogård, såg man fattiga och gamla stödda på käppar eller kryckor stå längs husmurarne, med tårfyllda blickar följande henne, som ofta burit till dem stöd och tröst, och som nu bars bort till grafven. Till släktingars och vänners tåg hade slutit sig fattigvårdens herrar, samt mången aflägsen vän och beundrare af den hädangångnas tysta, sköna verksamhet. Solen sken, en mild, vårlik vind andades genom novemberluften. I grafven, dit kistan sänktes, på Johannes vackra kyrkogård, föll ett regn af blommor och gröna

löf, och kärleksfulla blickar följde dem till det älskade stoftet. Sedan föll jorden deröfver tungt och doft, och allt blef tyst kring *Lotten Wennbergs graf*.

Tystnad är den vänliga rösten, med dess upplifvande eller tröstande ord; stannade äro de lätta stegen, som gingo med fridens bud emellan höga och låga, rika och fattiga. Stor är den tomhet hon lemnat efter sig.

Hvarföre skulle hon tagas bort från de många, som behöfde henne, tagas bort i sina bästa år, under det att många af hennes skyddslingar allt framgent få framläpa ett plågfyllt, skenbarligt onyttigt lif?

"Fåfängliga frågor!" skall man säga. Nej, icke fåfängliga, ty på dem gifves ett svar, ett enda, men stort och tillräckligt. Det gifves i den gudomliga Mästarens ord: "Du gode och trogne tjenare, öfver en ringa ting har du varit trogen, *jag skall sätta dig öfver mycket*. Gack in i din herres glädje!"

Hennes öfningstid var fullbordad, hennes mognad vunnen. Derföre får hon i en högre krets, närmare Honom, i förening med Hans utvalda, hjälpa, upplyfta, frälsa fallna varelsor eller verldar, intill dess sjelfva helvetet blir besegradt och "Gud blifver allt i allom!" (1:sta Cor. 15, 28).

För oss, som kände och älskade henne på jorden, för oss, som ännu gå i detta lifvets skola, återstår att här upptaga och enligt vår förmåga, i hennes anda, fortsätta hennes afbrutna arbete.

Sveriges och Norges ädla Drottning har dervid gifvit oss ett föredöme genom den lefvande minnesvård, som hon upprättat öfver den bortgångnas graf, under namn af

Lotten Wennbergs fond för hjälpbehöfvande.

Denna fond, till hvilken Drottningen sjelf gifvit grundpenningen, är — såsom urkunden, undertecknad: Stockholms slott den 10:de November 1864, säger — ämnad att lemna medel till fortsättande af *Lotten Wennbergs* välgörande verksamhet "på det den ädla, oförgätliga qvinnans namn må hädanefter, såsom hittills välsignas af de fattiga."

Fondens räntemedel (ty fonden sjelf får icke röras) äro bestämda, enligt nyss offentliggjorda stadgar:

1:o. till inköp af en frisäng med *Lotten Wennbergs* namn å "Stockholms sjukhem", bestämdt för emottagandet af obotligt sjuke;

2:o. till inköp af en frisäng, likaledes med *Lotten Wennbergs* namn, å "Vårdsanstalten för sjuka barn";

3:o. till inlösen och underhåll af ett värnlöst barn vid någon af i hufvudstaden varande skolinrättningar eller barnhem;

4:o. till understöd åt sådana fattiga och välfrejdade personer, som genom sjukdom eller annan ofövällad olycka äro i behof af en tillfällig och ögonblicklig hjälp.

Att pröfva detta och utdela denna åligger Direktionens medlemmar, dem Drottningen kallat ur kretsen af *Lotten Wennbergs* närmaste släktingar och vänner.

Hvarje hjälpbehöfvande inom hufvudstaden, — af hvad kön, ålder och trosbekännelse som helst, — kan erhålla hjälp af fonden, enligt dess förhandenvarande tillgångar, då han dertill anmäles af någon direktions-ledamot.

Till skattmästare för fonden har Drottningen kallat *Lotten Wennbergs* trogne vän och biträde i fattigvården inom Jacobs församling, kyrkoherden D:r *Lundberg*.

Vännerna af den hädangångnas minne och verksamhet kunna således vara förvissade om, att, när de lemna bidrag till *Lotten Wennbergs* fond för hjälpbehöfvande, skola de företrädesvis hjälpa just dem, som hon mest ömmade för, och bidraga att åt henne sjelf resa en minnesvård, som skall göra hennes namn och föredöme älskadt och äradt, så länge fattiga, värnlösa och obotligt sjuka finnas i Sveriges hufvudstad, d. v. s. för all tid*).

Var väl detta, manne, meningen med den krona, som prophetiskt visade sig i den unga flickans "lefnadsglas" denna mid-sommarafton för längese'n?

Dock — hvilken krona kan väl jemnföras med ett sådant minne?

F. B.

*) De läsare i landsorten, hvilka möjligen skulle vilja skänka några bidrag till *Lotten Wennbergs* fond för hjälpbehöfvande, torde benäget sända dem under adress: M:ll Fr. Bremer, *Stockholm*.

XLIV. — DE BEGGE LINDARNE.

Allt till det sjuttonde året
 Min moders rum var min värld.
 Det var vid en stöjig skolgård *)
 Den låg, vår torftiga härd.

Hvar dag ljud derutanföre
 "Lancastrarnes" brusande skri.
 Vanvårdade flickor hade
 Derinnanför sitt logis.

Så låg det så helt offentligt
 Vårt trånga, vårt enda rum.
 Men i stormar föddes min tystnad:
 Jag blef så lågmäld, så stum.

Det var så dunkelt derinne,
 Så mörkt som ett bo i skog.
 Jag aldrig såg solen der skina,
 Om ej när min moder log.

Ty med kronorna slutna tillsamman
 Två lindar derutanför stå.
 Men så blef kammar'n en löfsal,
 Vår himmel var grön, ej blå.

Och så var der liksom på landet
 Derinne i stadens tvång.
 Vårt mörker försontes af grönskan
 Och stojet af fogelsång.

Från bygden voro vi komna,
 Från stranden af Mälar'ns våg.
 Dess solljus var kärt för min moder,
 Dit ut stod begges vår håg.

*) Björngårdsgatan N:o 10, der flickafdelningen af Prins Cars Inrättning för vanvårdade barn förr var förlagd, och der ännu Vexelundervisningssällskapets skola har sin lokal.

Men när löfven växte om våren,
 Och foglarne qvittrade gladt,
 Och min moder öppnade fönstret
 Och såg hvar i linden jag satt;

Då log hon, jag tror, i tårar
 Och jag var så fri och glad,
 Och fattigdomen ej tryckte,
 Och ljus blef båd' cell och stad.

Hafven tack, J åldriga lindar,
 I min barndoms pröfvande dar,
 Förutom min moder, J voren
 Mer än någon människa var.

O. E.

XLV. — BLICK PÅ EN TIDSBILD FRÅN ADERTONDE SEKLET.

La Femme au dixhuitième siècle (par MM. de Goncourt; Paris 1863), är titeln på ett arbete, som för tvenne år sedan utkommit i Paris och der väckt ett visst uppseende. För dem, som intressera sig för den "bättre hälften" af människoslägtet, som den artige fransmannen uttrycker sig, som älska att studera hennes karakter, hennes moraliska och intellektuella förmögenheter, hennes utveckling, hennes sociala ställning förr och nu, och det inflytande hon utöfvat på samhällenas borgerliga och politiska lif, borde denna bok blifva ett välkommet bidrag till qvinnans historia, om, nemligen, innehållet verkligen motsvarade hvad titeln lofvar. Att döma efter Mr *Charles Clément*, som gifvit en öfversigt deraf i *Revue des deux Mondes* (15 Mai, 1863), tyckes detta dock ej vara händelsen.

Den franska qvinnan spelade otvifvelaktigt en stor rôle vid Bourbonernas hof, men, att det inflytande hon der utöfvade, alltid var det bästa, äro vi långt ifrån att påstå. Lika orättvist vore det, att efter dessa dagens gudinnor och herrskarinnor vilja

bedöma och framställa det adertonde seklets qvinna, men till detta misstag, ja, till denna stora orättvisa emot qvinligheten är det som *MM. de Goncourt* gjort sig skyldiga. De hafva framställt qvinnan, sådan hon oftast uppträdde vid hofvet och i de aristokratiska kretsarne, flärdfull, lättsinnig, herrsklysten, nyckfull, ja, nästan otillgänglig för livvets högsta och ädlaste intressen; å ena sidan, egnande sin tid och omtanke åt de trivialaste bagateller, å den andra mäktigt ingripande i det politiska lifvet, bortskänkande embeten med den ena handen och ifyllande *lettres de cachet* *) med den andra. Icke destomindre hafva de, med den falska ridderlighet, som så ofta uppenbarar sig hos den franska nationen, öfver denna beklagansvärda typ af qvinlighet, kastat ett poetiskt skimmer, under bemödandet att förvandla hennes fel till dygder, hennes infall, ja, stundom oförsämdhet till snille, tillskrifvande henne på samma gång ett välde, ett inflytande, som hon dock var långt ifrån att ega, i det de säga: "*l'âme de ce temps, le centre de ce monde, le point d'où tout rayonne, le sommet d'où tout descend, l'image sur laquelle tout se modèle, c'est la femme. La femme au XVIII:me siècle est le principe qui gouverne, la raison qui dirige, la voix qui commande*" **).

Under det dessa författare sålunda framställa qvinnan såsom den ledande principen under detta tidevarf, berör deras skildring endast den yttre sidan af hennes lif, behandlar den företrädesvis den förnäma Pariserverldens *chronique scandaleuse* och sysselsätter sig med förkärlek med dagens moder, anekdoter och tusende lumpna bagateller, gifvande dermed en ganska bedröflig bild af seklets mer än slappa moral, af dess missaktning för det, som bör vara menskligheten mest dyrbart, mest heligt. Men på samma gång de roa sig med att afskumma den fragande och bubblande ytan, hvilken de, såsom väl vispadt snömos, servera sina läsare på finaste Sèvresporlin, försäkra *MM. de Goncourt*, att det lättsinne, hvilket de framställa såsom seklets förherrskande karaktersdrag, endast var dess yta, dess mask. Man må då väl fråga, hvarföre de ej visa oss det ansigte, som döljer sig under denna mask, utan åtnöja

*) Kungliga bref, försedda med konungens sigill, och innehållande en hemlig order, vanligen en arresteringsorder.

***) Själén i detta tidevarf, centern i denna verld, den punkt, hvarifrån allt utstrålar, den höjd, hvarifrån allt nedstiger, den förebild allt sträfvar att likna, det är qvinnan. Det XVII:de seklets qvinna är den princip, som styr, det förnuft som leder, den röst, som befäller.

sig med att beskrifva denna senare i dess minsta detaljer, det smink, de muscher man påsatt densamma, för att göra den så glänsande och intagande som möjligt.

På samma sätt upphöja de qvinnan på en bräcklig piedestal, uppsätta henne der såsom en grannt utmålad, med allt möjligt glitter utsmyckad afgudabild, tillbedd af en tanklös och sedeslös hop, men beröfva henne alla den sanna qvinlighetens attributer: själens höghet, den rena kärlekens makt, den blygsamhet, som på en gång utgör hennes skyddsvärn och hemligheten af hennes inflytande. De kalla sig hennes riddare och tillfoga henne i sjelfva verket den största orättvisa.

Det är dock en bedröflig och obestridlig sanning, att den uppfostran, som vid den tiden i allmänhet kom den franska qvinnan bland de högre klasserna till del, och det lefnadssätt, hvori hon sedan inkastades, voro mer egnade att utveckla hennes dåliga än goda anlag. Se här den skildring Mr *Clément* ger deraf:

"I adertonde seklet var, åtminstone inom den högsta societeten, en dotters födelse ej en glädje för familjen, men en missräkning, ty det var en son man väntade sig. Flickan tjenade till intet, hon fortplantade ej namnet och hon måste förses med hemgift. Man lemnade henne till en amma på landet; modern syssetsatte sig ej med henne. Då hon återvände till hemmet, öfverlemnades hon till en guvernant, som lärde henne att läsa, att skrifva, att niga. Sedan kom klostret. Den uppfostran, som den unga flickan der erhöll, var föga egnad att stålsätta henne mot de frestelser, hvilka väntade henne i världen. En ytlig undervisning, inhemtandet af några talanger, dans, klavér, harpa, en smula sång — se der allt. Rykten från stora världen, som insmögo sig från många håll, uppeggade nyfikenheten och uppdrif inbillningskraften, hvilka ej tillfredsställdes af klosterlifvet. Ej heller var klostret en blott uppfostringsanstalt; det var en fristad för dem, som blifvit gäckade i sina förhoppningar på lifvet. Den ena iutträdde der, för att hennes man måtte upphjelpa sina affärer, en annan för att kunna lemna sin förmögenhet åt sina barn, en tredje för att lefva för godt köp. Hustrur, skiljda från sina män, togo sin tillflykt dit; man inneslöt der älskarinnor till de furstar man önskade gifta bort.

"Vid sexton till aderton års ålder utgick den unga flickan ur klostret för att gifta sig. Vanligen var denna affär redan uppgjord familjerna emellan; brudens tycke frågade man ej efter och

begärde hennes samtycke som en blott formalitet. Hon längtade efter att inträda i en verld, hvarom ryktet inträngt till och med i hennes cell. 'Jag gifte mig', säger M:me *d'Houdetot*, 'för att komma ut i verlden, för att vara med på baler, på promenaden, på operan'.

"Sålunda beredd indrogs den unga qvinnan i verldshvirveln. Utan kärlek för en make, som å sin sida ej älskade henne, utan skydd af dessa inplantade öfvertygelser, hvilka en allvarlig uppfostran gifver och hvilka ersätta samvetet och förnuftet, tills det ögonblick, då själen, hunnen till fullt medvetande, i sig sjelf eger förmåga att känna det rätta och motstå det onda, öfverlemnades hon utan försvarsmedel åt det ohelsosamma inflytandet af en förderfvad sällskapskrets. Det skulle hafva varit ett underverk, om hon kunnat undgå att smittas af denna eleganta cynism, denna förfinade epikurism.

"Och det adertonde var mer än något annat ett sekel för sällskapslifvet. Salongerna voro dess tribuner: der var dess egentliga lif, der rörde sig idéerna, der utvecklade sig passionerna. Qvinnorna spelade en framstående rol i de lysande kretsar, som der församlade sig, och hvilkas medelpunkt och samband de voro".

Men midt ibland detta falska glitter fanns en och annan verklig ädelsten och här och hvar upptäckte man, om ock gömdt under slagget, det rena guldets. Se här t. ex. en grefvinna *de Boufflers*, som i sin sängkammare låtit uppsätta följande maximer, för att alltid hafva dem under ögonen: *Lorsqu'il s'agit de remplir un devoir important, ne considérer les périls et la mort même que comme des inconvénients, et non comme des obstacles. — Tout sacrifier pour la paix de l'âme. — Indifférent aux louanges, indifférent au blâme, ne se soucier que de bien faire, en respectant autant qu'il sera possible, le public et les bienséances*"*).

Oskrymtad fromhet, sköna sinnen, upphöjda karakterer, ädla åsigter, trogen kärlek, förmåga att lida och uppoffra sig, allt detta fanns äfven hos det adertonde seklets qvinnor och utgjorde en del af den motvigt, hvilken under detta tidehvarf af stort sedeförderf,

*) Då det handlar om att uppfylla en allvarlig pligt, får man ej betrakta farorna, ej en gång döden annat än såsom svårigheter, ej såsom hinder. — Allt måste man uppoffra för själens frid. — Otillgänglig för så väl beröm som klander, bör man blott bemöda sig om att handla rätt, med tillbörligt afseende på allmänheten och det passande.

räddade menskligheten från undergång. Vi finna också mer än ett bevis derpå i de storsinnade och ädla qvinnor, som utmärkte sig under den förfärliga katastrof, hvilken avslutade seklet, den franska revolutionen, och det är ej första gången vi i historien om dessa tider af mörker och blodutgjutelse, göra den iakttagelsen, att den kraft, som förvekligas och försvagas af medgången, härdas, luttras och förädlas af motgången och lidandet.

MM. de Goncourt hafva ej ur sin skildring uteslutit drag af högsinnet och äkta qvinlighet, det är sannt, men de bortblandas och försvinna bland alla de flärdfulla småaktigheter, hvarpå de bjuda läsaren. Också avslutar Mr *Clément* sin öfversigt af deras arbete med följande ord: "Dylika karaktersdrag, utgående från rena seder och ett varmt kännande hjerta, voro icke fremmande för det adertonde seklets qvinnor, och det är dem man bort göra de mest framstående, i stället för att sysselsätta sig med egenskaper, som icke funnos, eller tala om ett förherrskande inflytande, hvilket ej existerade, eller söka roa med obetydligheter af föga eller ingen vikt, som man ej bör förhindra från att bortföras af tidens ström".

Af hvad vi här yttrat, hoppas vi att våra läsare nogsamman inse, att vi ej sysselsatt oss med *MM. de Goncourts* arbete för att rekommendera det till en läsning i hemmet. Men titeln kan locka andra, som den lockat oss, och det torde derföre ej vara alldeles ur vägen att på förhand gifva dem någon aning om innehållet, på samma gång det eger sitt intresse att kasta en flygtig blick in i de förhållanden, hvilka samverkade till en af de mest genomgripande tidshändelser, som ligga våra dagar nära.

L. S.

XLVI. — ÄKTENSKAPSLÖFTET.

(Af *Ingemann*, skrifvet i hans 70:de år).

Jag var en fem års pyssling, en liten spenslig dräng,
 En pall — det var min emma, en klädkorg var min säng;
 Som ekori'n munter sprang jag i prestgår'n dagen om
 Och föll jag ned från bordet, på benen dock jag kom.

Det första som jag minnes, se'n jag i korgen låg,
 Det var ett ljusbrunt öga, som in i mina såg,
 Det var en snöhvít panna, det var en kind så skär,
 Inom ett nät af lockar, så fint som spindelns är.

Och englamilda toner med vek och ljuflig röst
 Mig in i själen ljödo — det var från hennes bröst —
 Den älskligase qvinna min tro jag lofvade,
 Hon log och ömt mig kysste och svarte — vi få se!

Hon lärde mig mitt *A* och hon lärde mig *B*.
 Hon lärde mig att allt hvad vår Herre vill kan ske;
 Men äktenskapslöftet — det tog hon blott som lån
 Ty hon var min moder — och jag var hennes son.

S.

XLVII. — SÖRMLANDS-MINNEN.

(Slut från föregående häfte).

Sedan vi tagit plats i den beqväma droskan och lilla *Anna*, på sin matmors vink, mellan våra fötter instoppat åtskilliga knyten och paketer af oregelbunden form och okänt innehåll, gaf "*Gustaf*" den gnäggande "*Sara*" en liten smekning af pisksnärtén, och så rullade vi af i sakta mak. "*Sara*" var nemligen ej af dem, som förhasta sig, och erinrande mig en gammal herre, som haft för regel att aldrig åka efter andra än utomordentligt väl *inkörda*, eller ock lika grundligt *utkörda* hästar, kunde jag ej afhålla mig att fråga, till hvilkendera kategorien "*Sara*" borde hänföras. Min vän log åt frågan och förpassade henne utan tvekan till den senare, dock med hviskande röst, tydligen af önskan att ej såra "*Gustaf*", stallpojken, som särskildt fått "*Sara*" under sin vård och skulle varit redo att försvara hennes förtjenster, framför de yngre och lifligare hästarnes, mot hvilken anlagare som helst, vore det än sjelfva kusken, hans förman.

Vägen gick genom bördiga, men något flacka åkerfält, omgifna af gärdesgårdar och odlade, såsom korrespondenten i "Times" yttrade sig, efter besöket på den svenska landsbygden, "omsorgsfullt, men på ett föga vetenskapligt sätt." Jag hade fått bestämma det första målet för vår färd, och dertill valt skolan. "Skolan!" upprepade min värdinna, och såg på mig litet förvånad. "Hvad skola vi göra der?" "Höra hur den nya lärarinnan undervisar", var mitt svar, "hur hon är nöjd med barnen — sjelfva fråga dessa och taga litet reda på, hvad de inhemtat — om de ha någon aning om, hvartill skolundervisningen kan tjena dem — språka med mor *Stinas* pojke, som läser högt i kongaböckerna för föräldrarne — dela ut några skrifter bland barnen m. m. Dessutom skola vi taga en öfversigt af lokalen och skolmaterielen, höra om skolan är omhuldad af skolrådet, om barnens föräldrar meddela sig med läraren och följa undervisningen med något intresse, fråga efter om skolan har någon afdelning för slöjdundervisning, eller om någon sådan af skolrådet hlifvit ifrågasatt, om utrymme och medel finnas för att få något sådant i gång; dessutom taga reda på skolträdgården, om en sådan finnes. Med ett ord: vi skola göra allt, hvad man plägar göra vid ett besök i en folkskola på landsbygden."

"Kära du", smålog min vän och drog efter andan, "det var fasligt mycket, det der, på en gång! Men kan det göra dig något nöje", tillade hon, med en uppsyn, hvars vänliga uttryck innebar, att hon för mitt nöje gerna skulle underkasta sig någonting ändå tråkigare.

"Du är då icke sjelf road af sådana besök?" frågade jag å min sida litet förvånad.

"Hm . . .", återtog min vän med en lustigt betänksam min. "Det är litet svårt att veta, då jag ännu aldrig fallit skolrådet i embetet."

Min förvåning steg, då jag af detta svar förstod af den lilla frun, ehuru född och uppfödd inom den församling, der hon nu bodde som gift, dock aldrig varit inom skolans dörrar. I kraft af vår gamla vänskap höll jag också en liten lämplig straffpredikan för henne, hvilken hon afhörde med den blandning af allvar och godmodigt skämt, som var henne egen, lofvande bot och bättring.

Efter en knapp halftimmas färd stannade vi vid en låg byggnad af skralt utseende, omgifven på trenne sidor ända in till fönstren af flacka trädesgården; den fjerde, med ingången, vette åt vägen och den steniga kyrkbacken. Icke ett träd, icke en buske i närheten att ge svalka eller skugga. I det heta solljuset sprungo ungarne, under pågående lekstund, omkring på den dammiga vägen, eller sutto de i sanden och förtärde sin medförda matsäck, medan solen stökte dem sjelfva och maten på samma gång. Skolmästaren, som för sommaren helt och hållet öfverlemnade undervisningen åt sitt biträde, införde oss i skolsalen och lemnade oss der, att taga den usla inredningen i ögnasigte. Det var ett någorlunda stort, men lågt rum, der solen baddade in genom 4 fönster, alla väl tillbommade, för att i skolsalen behålla och förvara närvarande och föregångna skolgenerationers utdunstningar, lika noggrannt som man korkar en essence-flaska, på det ej den fina parfymen må förflyga. Min första rörelse var att öppna fönstren — men förgäfves! — De voro söndriga eller fastspikade alla utom ett enda, tätt bakom den lilla kathedern, der lärarens person helt och hållet skulle fylla det erhållna lufthålet, på samma gång han sjelf fick uteslutande och allt för riklig förman af luftdraget. Medan vi sågo oss omkring på de gamla smutsiga stafningstabellerna, de dåliga skolbänkarne och den nya kartan öfver Sverige, der Skåne, Halland och Blekinge rullade sig i stoftet (kartan var nemligen längre än rummet var högt), intogo barnen sina platser efter slutad lofstund, och lärarinnan, en ung, blek flicka, med ett godt, men något vekt utseende, inträdde. Sedan hon vexlat några ord med oss och flyttat in ett par stolar för vår räkning, började lektionen. Det var räkning; så snart hon kom in i sitt kall, försvann den veka blygheten i lärarinnans väsende och uppsyn; det var allvar och temligen friskt lif i hennes sätt att undervisa. De äldre gossarne redde sig ganska bra, flickorna deremot klent och alla småbarnen sutto gäspande och tanklösa; det var som vanligt för många barn under en lärare; och likväl voro knappt hälften af de antecknade närvarande. Jag tänkte på de många fattiga flickor, döttrar af bildade föräldrar, som trängas kring de fåtaliga platserna af sällskapsdam eller husmamsell, och hur mycket klokare de skulle göra att öfvergå till folkskolan, börja såsom biträdande underlärarinnor, och så-

lunda inhemta en viss praktisk öfning, hvarefter kursen i ett seminarium skulle vara snart och lätt genomgången.

På vår begäran upprepades den redan avslutade lektionen i Biblisk historia, som gick temligen bra, om jag undantar, att en af gossarne hade litet svårt att öfvertyga sig om, att icke alla menniskor före Christi födelse blefvo osaliga, och att en annan envist påstod, att vi hade tre Gudar. Efter åtskiligt samspråk med den hyggliga lärarinnan, som klagade öfver bristen på nästan all duglig materiel, och framför allt på bristande utrymme då t. ex. en hel sida af skolrummet upptogs af barnens matsäcksaskar m. m., hvilket allt vi rådde henne att anföra till skolrådet, gick jag att besöka den för några år sedan anlagda skolträdgården, medan min vän gjorde ett besök hos en gumma i kyrkobyn. Trädgården låg på något afstånd från skolan på sluttningen af ett berg och hade på kyrkoherdens förslag, under en för saken intresserad lärares ledning, blifvit planerad, uppgräfd, jord ditförd m. m., allt endast med barnen såsom arbetare, hvilka funnit sig mycket roade af denna sysselsättning. En liten trädskola (nu förvuxen) anlades och andra nyttiga växter planterades, hvilkas afkastning tillfölo barnen. Nu, efter några års förlopp, låg hela det lilla fältet öde; ty, hette det: "den nya skolmästaren hade icke varit road af trädgården."

Ibland skrefvorna i berget upptäckte jag dock småningom ett slags egendomliga drifbänksanläggningar: här några gurkstånd, der en hel rad blommande och fruktbarande melonplanter, der högre upp ett par vinrankor, slingrande sig uppför bergskrefvan — allt öfvertäckt med grus, och frodigt växande i den mellan bergväggarne bäddade feta matjorden. Jag stod fördjupad i betraktande af denna egendomliga trädgårdsanläggning, undrande om det kunde vara skolbarnens verk, då jag hörde steg närma sig, såg upp, och fann en gammal man, varligt nedstigande utför en i bergväggen, halft huggen, halft af naturen bildad trappa, stannande då och då på vägen, för att lyfta på en glasskifva och betrakta de svällande melonerna, tilltrycka jorden kring en nysatt planta eller upprycka något ogräs, som innästlat sig bland den nysådda krassen. "Aha!" tänkte jag, "någon f. d. trädgårdsmästare, som här fortsätter sitt gamla yrke." Den tydliga kärlek han hyste för sina barn i bergskrefvorna, och den ömma omsorg han egnade dem, styrkte

mig alltmera i denna öfvertygelse, helst som drägten bar de ögonskenligaste spår af egarens förkärlek för *jordiska* bestyr, i ordets bokstafliga bemärkelse. Först då mannekommitt helt nära, märkte han mig, och snart voro vi inne i ett lifligt samspråk, än om hans nyodling, än om skolträdgården, vid hvars anläggande han tycktes hafva biträdt, och hvars öfvergifvande vi ömsesidigt beklagade, i det han gjorde en liflig beskrifning på barnens glädje och lust vid arbetet. Jag tänkte på en den svenska skolträdgårdens varme vän, och var just i begrepp att anföra några af hans tankar om denna nya faktor för en praktisk folkuppfostran, då jag afbröts af min ledsagare, som fäste min uppmärksamhet på några rankiga telningar af den hvita mullbärsbusken i den förvuxna trädskolan. "Ni känner naturligtvis *Morus alba*", tillade han, upprepande de latinska art-, släkt- och familjenamnen med en färdighet, som gjorde att jag i den förmente trädgårdsmästaren började se en verklig botanikus. "Jag hemtade dem från G... och planterade dem med egen hand", sade han, "i tanke att äfven anskaffa några skålpund ägg af silkesmasken, och införa silkesodling i församlingen; men nu blir det ingenting af alltsammans!" Detta resultat var synbarligen påkostande för den hedersmannen och han grep i fickan efter de gamlas tröst — snusdosan. Erinrande sig först då, litet förlägen, den tomma buteljen, som jag med någon förvåning sett uppsticka sin hals ur den djupa rockfickan, skrattade han och upplyste mig, att han plägade medföra den, fylld med vatten, för att gifva sina törstiga blombarn att dricka. "Jag har lika mycken misskund med deras törst som med min egen", tillade han.

Min vän dröjde, och sedan vi sett oss om inom f. d. skolträdgårdens begränsade område, började jag fråga litet om de närmaste omgifningarne, då min nye bekante föreslog mig en promenad uppåt skogen, der han ville visa mig, dels en vacker utsigt öfver sjön, dels några gamla fornminnen från hednatiden. "Vi ha åtskilligt af intresse i den vägen", fortfor han, "stensättningar, offerkretsar, stenkummel, m. m."

'Således fornforskare äfven', tänkte jag, allt mer förvånad, och tyckte mig verkligen vid en blick på den gamle mannen vid min sida, med den egendomliga, i mer än ett afseende antiqvariska drägten, och den godmodiga uppsynen i det fårade, af väder och vind märkta anletet, se en gengångare af min

gamle, käre ungdomsvän, *W. Scotts* Antiquary. Alltför mycket road af denna inkognito bekantskap, för att genom några frågor störa det rikaste behaget deraf, gaf jag mitt samtycke till den föreslagna skogsvandringen.

Skuggan och den doftande svalkan i barrskogen utgjorde ett herrligt afbrott från solbaddet i skolsalen och i den ödelagda skolträdgården, och vandringen med min originelle följeslagare blef så angenäm som möjligt. Jag erkänner att utan honom hade det varit mig omöjligt att uppspåra de omtalade fornminnena; men nu — tack vare hans muntliga förklaringar, åtföljda af de pekande rörelserna af hans nötta käpp, huggen i skogen, och förd, än i vida kretsar, lik ett mystiskt trollspö, än stött emot enstaka, i förstone föga anmärkningsvärda stenrös eller klippstycken, — klarnade hela scenen för mig. De oregelbundna offeringarne framstodo tydliga, omgifvande ett centralt block, der Thorsbilden i forna tider thronat, eller reste sig för mina blickar ett så kalladt "skul" (skjul) af sten, der gudabilden mellan offerhögtiderna förvarats; eller spårade jag rester af någon hållkista (eller kanske det bör heta stenkummel), der en forntidens kämpe blifvit jordad med sin stridshäst och sina egodelar. Med ett ord, under "*the old antiquary's*" förklaringar, framstod hela nejden i ett nytt, eller rättare sagdt i ett gammalt, mycket gammalt ljus, som tycktes mig ett återsken från de flammande bloteldarne. Under tiden försummade vi dock icke, den gamle och jag, det vackra eller märkvärdiga, som ögonblicket erbjöd oss. Än var det en ovanligare laf-art — än en egendomlig form af ett träd — än ett slags gräs, som var nytt för mig och som folket gifvit en egen benämning, hvilken jag nu förgätit; än åter var det några vackra stenar, som fängslade min blick, än en fogel, hvars välkända melodi jag icke hört på många år, och som jag spanade efter bland barrträdens dunkla kronor, tills en blomma, en svamp, eller en surrande insekt åter drogo mina blickar till jorden. Slutligen glesnade skogen och vi kommo ut på en fri höjd. Der låg den vackra insjön under våra fötter, glittrande i solen lik en spegel af blankaste stål, infattad i en ram af herrlig midsommargröniska. Ju längre jag betraktade den, desto vackrare syntes mig den fantastiska infattningen, böjande sig oregelbundet än i djupa ängskantade bugter och långt utskjutande skogsuddar, än i långsträckta halfbågar, begränsade af

blommande kornfält, än åter, men mera sällan, i tvära afsatser och skarpa hörn, der en omedgörlig gråstenshäll eller en "knatrig", stenbunden backe hämmat naturens mera harmoniska bildningshåg. Kyrkorna, byarne och landthusen, hvilka, från den höjd, der vi befunno oss, föreföllo blott som små miniatyrprydnader bland det rika löfverket af en fantastisk arabesk, fulländade taflans skönhet.

Jag hade stått här länge nog och njutit, småfantiserande för mig sjelf öfver den vackra anblicken, halft förgätande min följeslagare, då jag plötsligt erinrades om hans närvaro genom en mystisk rörelse af den nötta vandringsstafven, som beskref en trollsk cirkel framför mig, följande sjöstrandens bugtande linie. Litet häpen såg jag upp och ämnade fråga hvad det betydde, då den gamle inföll med en liflig beskrifning af de märkvärdigare punkterna kring stranden. "Märkvärdigast af alltsammans", fortfor han slutligen, "är dock hagen derborta — *Vackerbäcks* hage."

Jag kunde icke finna någonting anmärkningsvärdt med den angifna punkten och sade honom så. "Godt! hör då på!" inföll han och berättade så om

Strandhugget i Vackerbäck.

I forna tider, så ljöd historien, var landet, som här utbreder sig för våra blickar, helt annorlunda beskaffadt. Sjön och dermed sammanhängande vattendrag, ända till och med den nuvarande Trosa-åns dalbotten, var då en djupt inskränkt vik af Östersjön. Hit kommo en dag en skara djerfva vikingar, Danskar, Ester, Jutar, eller hvad vet jag, styrande sina drakskepp inåt den fagra viken, framträngande allt längre, tills de finga sigte på de vältimrade gårdarne i Vackerbäck. Kanske hade de af fiskare vid kusten, eller af någon illasinnad träl, som hyste agg till sin husbonde, fått anvisning på de rika odalmännen, som byggde och bodde i Vackerbäcks gårdar, och hvilkas, under fredlig idoghet samlade skatter, väl kunde vara värda ett strandhugg. Allt nog — de bistre vikingarne kommo, fast beslutne att rikta sig med ett godt byte. I dessa tider lät dock ingen öfverraska sig. Odalmännen hade spejare ute, och, i tid underrättade om den hotande faran, skyndade de att i jorden nedgräfvat sina skatter och smycken, medan qvinnorna fejade vapnen för den stundande striden. Väl ru-

stade, och beslutna att till det yttersta värna hem och härd, gingo odalbönderna, man ur huset, mot den anryckande fienden. Kampen blef hård; dödshugg gafs och togs: krigarne eldade hvarann å ömse sidor med rim ur de gamla kämpa-
qväden.

*"Aldrig vi flykte
Undan härjaren,
Om han än något
Otamd synes",*

ljöd från de glesnade leder af hommets tappre försvarare.

*"Man emot man,
Striden börje;
Tappre svenner
Låt modet ej svigta."*

Och så begynte ett nytt kraftigare anlopp, derunder mången bister fiende måste bita i gräset, men:

*"Ej gråter den tappre för döden
I herrligt Valhalla,
Ej sorgbunden kommer
Till Odens salar!*

— — — — —
*Lifvets stunder ä' lidna.
Leende vilja vi dö!"*

Och stärkta af de fallnes mod, rusa vikingarne på nytt i striden med oemotståndlig kraft. På hvilkendera sidan den slutliga segern stannat, förmäler ej berättelsen. Kanske beqvämde sig de få öfverlevvande odalmännen till slut att gifva en lösepenning för sin frihet och sina gårdar. Kanske ock att de stridande å ömse sidor, när de kämpat till nattens inbrott och funnit sig jemngoda i mod och tapperhet, slutit fred och ingått ett stort fostbrödralag, firadt måhända efter gammal sed, med ett gästabud i odalmanngård. Der, under sotad ås, kring flammande brasan på stengolfvets midt, glamma kämparne sedan i frid om dagens bragder, medan hornet

"af urens panna brutet, en kostelig klenod"
fyller till randen med skummande mjöd af rosenkindade tärnor.

När sedan dag börjar gry och

"solen stigit

*Nyss ur böljornas bad i glans,
Och dess aldrig åldrade glädje lyste
Som i forna dagar i salen än",*

då begifva sig värdar och gäster att under samfäldt arbete jorda de slagne på stridsfältet, sättande hvar och en af de tappre kämpar i hög med de goda vapen, han fört med ära.

Men redan rycka drakskeppen otåligt på sina ankartåg: "till hafs, till hats", ljuder vikingabalk, seglen hissas och vikingahöfdingen bjuder farväl, följd måhända af en fagerkindad odalmanamö som brud. Jag tyckte mig se henne ännu, från drakskeppets högresta bakstam vid kämpens sida, med ljusa lockar flygande för vinden, qväda vid harpan sin egen brudsång i ett rörande farväl till hemmets glädje och ro.

Hvem vet hvad allt man kunde bryta upp ur djupet af det gamla sagobrottet, om tid och krafter medgäfve! Men då båda svika, får jag väl stanna vid *the old antiquary's* nyktra meddelanden, hvilka inskränkte sig till de nämnda fakta, att ett strandhugg skett af vikingar i nuvarande *Vackerbäcks* hage, att motstånd blifvit gjordt, och de slagne begrafvits, tvärt emot vanan på sank mark, för att följa den gamla seden, att de fallne skulle stanna på stridsplatsen. Såsom bevis på att de anfallne varit rikt folk, hvars skatter väl kunde löna ett strandhugg, anfördes att för några år sedan ett dyrbart smycke af guld blifvit hittadt vid en nyodling i närheten, och löst af kronan med flere tusen Riksdaler. Bonden, som fann det, berättade min fornforskare, hade blifvit helt förvånad att se, ett halmhattsbrätte, såsom han tyckte, hänga på spaden, hvarmed han höll på att gräfva diket kring nyodlingen. Men märkande att det klang emot stenarne, betraktade han det litet närmare och såg att det var gulaste messingen. Hur fyndet sedan steg i värde och gaf odlaren tillfälle att, såsom gubben *Pavo*:

"gräfva dubbelt flere diken",

och göra sin nyodling större — fick jag veta under återvägen genom skogen. Småningom öfvergick sedan samtalet till lokala förhållanden och intressen. Jag fick en öfversigt af skogsbackens historia, som vi genomströfvat, följande dess annaler ända bort till Carlarnes tid, tror jag, då jag vill minnas den blifvit

donerad till kyrkan. Den följande skildringen af en tvist, som uppstått mellan kyrkan och kronan, erkänner jag, att jag icke så noga hörde på, der jag gick, med tankarne delade mellan vikingastriden och talltrastens fulltoniga slag i skogen. Antalet tunnland, jordens natur, skogens beskaffenhet, handlingarne, som intygade donationen — allt susade till hälften ohördt förbi mina öron, till dess jag plötsligt studsade vid orden "*vi presterskapet*", och såg upp, väntande att finna ordstäfvet åtföljdt af ett smålöje. Men nej; det tycktes vara sagdt på fullaste allvar. "Således en klockare, när allt kommer omkring!" sade jag vid mig sjelf. Men i detsamma stod, vid en krökning af gångstigen, min vän tätt framför oss, uttryckte skämtande sin förvåning att finna mig enleverad, samt presenterade för mig min okände följeslagare såsom — pastor ***. Men som *Gustaf* börjat bli otålig och sjelfva *Sara* visat en omisskännelig håg att röra på sig, hann jag först, sedan vi åter sutto i droskan, hemta mig från öfverraskningen af den slut-methamorphos min förmente antiqvarie undergått. Efter hvad jag sedan hörde, lära dock pastorns antiqvariska och botaniska sysselsättningar ingalunda hindra honom från att vara hvad man på landet kallar "en dugtig prest". Nattvardsförhöret följande söndagen röjde att barnen (för att begagna en tysk mans yttrande) läst katekesen *nicht bloss utwendig utan auch inwendig* och vittnade godt om hans förmåga som lärare.

Under det vi språkade om min nya bekantskap, hade droskan fört oss ett stycke tillbaka i samma riktning, hvarifrån vi kommit, och stannade snart vid en rödmålad, låg byggnad, tätt invid vägen, med ungefär enahanda förmåner i läge och omgifning, som skolhuset. Det var fattighuset. Jag gjorde några tysta betraktelser öfver den hemliga analogi, som förefinnes mellan de gamla skolhusen och fattighusen, byggda vanligen efter en och samma plan, hvars grundidé närmast återgifves af den bekanta annonsen: "*Akkuratess och proprieté komma aldrig i fråga*". De sinnrika anordningarne till förekommande af *fria* luftens insläppande; den trogna omsorgen om bevarandet af den *ofria*, inom hus under årtal samlade; det omtänksamma undanrödjandet af allt, som kunnat väcka ett slumrande skönhetssinne — alla dessa skolhusets betecknande karaktersdrag återfunnos i fattighuset. Det föreföll mig nästan som hade man ansett skolan såsom en förgård eller ett slags "förberedande kurs" till fattighuset och därför ställt de båda inrättningarne i så god harmoni med hvarandra

som möjligt — gjort allt, för att det senares innevånare skulle finna sig hemmastadde och "känna igen sig i den gamla smutsen", som en bondflicka helt naivt yttrade sig. Men min vän ropade mig redan från dörren, och jag hade ej tid att göra några djup-sinnigare betraktelser. Hon bar en hel börda i famnen, och nu började jag ana innehållet af de mystiska knyten vi medfört. Var min väninna fremmande i skolan, så var hon så mycket mera hemmastadd i fattigstugan. Jag tyckte mig i detta förhållande se en typ af våra bildade qvinnors verksamhet på landsbygden, med dess både fel och förtjenster: *mycket hjerta*, men *brist på tanke*. De vänligaste omsorger och rikliga gåfvor slösade på den i fattigdomens nöd och elände redan ohjelpigt försjunkna, men föga eller intet gjordt, för att hindra den uppväxande generationen att gå samma väg, sjunka i samma dy! — Och det ena behöfde ju dock icke förskjuta det andra, såsom min snälla följeslagerska också villigt medgaf. Roligt var det att se henne bland gummorna, välkommen som solstrålen i den skumma sjuk-kammaren. Alla kände hon och med alla språkade hon gladt och vänligt, utdelande sina medförda håfvor. "Nå, mor *Anna*, när får jag det upprispade ylleyget kardadt och färdigt?" (en ny "contrivance", som jag ej förr hört omtalas). "Åh, det blir fälle snart, kära hennes nåd lilla; men se gikten" — — "Jag vet, jag vet!" ljöd svaret, — "se der något att bota er med". Mor *Anna* emottog nigande någonting, som vid första anblicken tycktes mig vara en kolossal plåsterstång, men som vid närmare påseende förvandlades till en korf. "*Otto* äter aldrig korf, kära du", hvikade min vän, med en half ursäkt för sin frikostighet. "Ån hon då, kryck-*Brita*", fortfor den lilla frun, "hvad är det hon har för sig?" — "Åh, jag knåpar bara ihop en nedandel åt mig, hennes nåd lilla". — "Nå, se der har hon litet till ofvandelen då", — och skrattande lade hon ett knyte i gummans knä. "Men käraste mor *Stina*, hvad är det åt henne, som jemrar sig så illa?" "Åh — det ä' bara de 80 åren!" ljöd en darrande stämman, och ett hufvud höjde sig ur sängen, så åldrigt, så hvitnadt, så skälfvande, att det gerna kunde vara 100-årigt. "Stackars min gumma!" ljöd svaret, "för den åkomman har jag ingen bot med mig; men kanske kan ändå detta lindra", och så lades en kaffepåse och en sockerstrut på sängkanten. — Slutligen voro knytena tömda och vi sade farväl åt gummorna, följda af "*Kryck-Brita*" till grinden, och fortsatte sedan till fots hemvägen öfver de böljande sädes-

fälten, under treffigt samspråk, främst om *skolans* betydelse och pligten att vårda och omhulda den. Jag erinrade mig åter den ofvannämnde skolträdgårdarnes och folkskolornas vän och önskade att jag kunnat låna något af den vältalighet, hvarmed jag hört honom förorda dem och väcka värma och intresse för saken, der ljumbhet och liknöjdhet förut rådt. Jag erbjöd mig till och med att låna min vän några af hans skrifter, men hon försäkrade, att muntligen gifna moralkakor verkade kraftigare, och gaf så ett villigt löfte, att hafva skolan i godt minne och att särskildt åtaga sig den unga lärarinnan och hjälpa henne att drifva igenom de nödvändigaste reformerna.

Hemkomna, funno vi *Puck*, ifrig och röd, arbetande i trädgården. "Hvad gör du?" frågade jag. "Jag spadar!" (gräfver) svarade han med viktig min. "Men hvar lägger du jorden, som du tar upp?" frågade jag åter. "I skjuten naturligtvis", svarade han, förvånad öfver en så enfaldig fråga, samt halft ömkande min okunnighet, då jag icke begrep att "skjuten", enligt de språkliga genvägar han brukade, var liktydigt med skottkärran. Samtalet afbröts af kallelsen till middagsbordet, der jag fann den lilla värdinnan ordnande allt med lätt och smakfull hand. Hade jag lika godt minne för de färska intrycken, som för de antiqvariska, skulle jag kunnat komma mina läsare att vattnas i munnen, vid beskrifningen på de enkla men läckra anrättningarne. Tyvärr måste jag öfverlemna detta åt hvars och ens egen inbillningskraft och goda smak, åtnöjande mig med att tillägga, att matanordningarne voro det enda, som afvek ifrån den gyllene regeln: "gör ingenting om det är smått, bara det är nått".

De åtta dagar jag anslagit till mitt besök, försvunno hastigt och gladt som en sommarnattsdröm. Redan var den sista aftonen inne. Solen hade sjunkit; det dröjande skimret öfver himmel och vatten bleknade allt mer; foglarne derute i almarnes kronor tystnade, den ena efter den andra; blott då och då hördes i närmaste häck den lilla bevingade väderspämman från la belle France höja sitt varnande "*pluie!*" "*pluie!*"; vindflägten, som susat förbi det öppna fönstret, öfver land och vatten, i solens försvinnande spår, stillnade, och dagliljorna i blomglaset slöto sig, sömniga som sjelfva *Puck*, hvilken, der han satt på sängkanten, barfotad i sin hvita skjorta, som bäst höll på att be sig ifrån aftonbönen. Modren ville dock icke gifva efter, men lofvade att han skulle få bedja med egna ord och hur kort som helst. Med

en skygg blick upp emot en viss fläck af himlen, derifrån han föreställde sig att den Allseendes öga skådade ned på honom, knäppte han ihop sina små händer och bad med en viss otålig enträgenhet, som gjorde ett eget intryck.

"Gud lilla! Bevara oss för allt ondt, så är Gud snäll! — — Det måtte väl vara nog!" tillade han med en orubblig tillförsigt, som lockade tårar i modrens ögon; kastade sina armar kring hennes hals, och sof, ögonblicket derefter, så lugnt. så tryggt, som endast den soffer, hvars aftonbön är hörd.

De barnsliga orden ljödo ännu genom mina drömmar under natten, och då jag nästa morgon lemnade det lilla hemmet, nickande ett vänligt farväl, först åt *Puck*, och sedan åt hans mor, som följt mig ett stycke på väg, var min sista tanke barnets bön: "Må Gud bevara dem! nu och framgent".

Då vi några månader senare träffades, bad mig den lilla frun vänligt att snart förnya mitt besök. "Får jag taga en vän med mig då!" frågade jag.

"Hvem skulle det vara?" sporde hon nyfiket. Jag hviskade ett ord i hennes öra.

"Din läsare!" utropade hon skrattande. "Välan! hvarför icke?" tillade hon derpå, med vanlig gästfrihet, "bara han är hyggelig och anspråkslös och håller till godo med vårt enkla hvardagslag".

Esselde.

XLVIII. — ETT RESEÄFVENTYR I ORIENTEN.

"Ni måste låta edra läsare skratta litet ibland", sade någon till oss häromdagen. Vårt svar blef en halfqväfd suck och den ej uttalade tanken: "det är lättare sagt än gjordt".

Ja, det är verkligen lättare sagt än gjordt, ty ett riktigt godt, hjertegladdt skratt hörer ej till det dagliga brödet, sedan vi väl trampat ut barnskorna och lemnat ungdomens rosengårdar bakom oss. Lifvets allvar tränger oss då allt närmare, materiella omsorger och bekymmer skaka sitt dam öfver själen, och sorgen, denna objudna, ovälkomna gäst, som dock någon gång besöker hvarje hem och hvarje hjerta, bortjagar löjet från läpparne och

glädjen från sinnet. Man skyller dessutom oss nordboer för att vara tröga och tungsinta; skämtets fjärlvingade genius är ej rätt hemmastadd ibland oss och sjelfva humorn är ej alltid ett uttryck af sann, verklig lefnadsfröjd, ty, säger en af våra gladaste, kanske ystraste skaldar:

"om folk blott visste hur humor'n brister
för de så kallade humorister;
de skulle tacka sin Gud för det
Han utan humor dem födas lät."

Och Tegnér målar sålunda Bellman:

"men märk det vemodsdraget öfver pinnan,
ett nordiskt sångardrag, en sorg i rosenrödt".

Emellertid vill man gerna skratta, gerna ha roligt och på en stackars Redaktion har dess publikum stora och olikartade anspråk. En fordrar allvar, en annan skämt, en begär förstånd och moral, under det en annan skulle föredraga litet oförnuft, förut-satt att serveringen vore smaklig, en säger "var praktisk", medan en annan suckar öfver att prosan undantränger poesien, några begära tankedjup och grundlighet, på samma gång andra klaga öfver att de ej få skratta.

Det är minsann ej så godt att tillfredsställa alla dessa olika fordringar, till på köpet när tillgångarne äro inskränkta, men för att visa vår goda vilja, bjuda vi på ett stycke ur en annans fatatur, i brist på någon passande godbit i vår egen. Det är skildringen af ett litet reseäfventyr i Orienten och vi lemna ordet åt beskrifvaren deraf.

Det var i September 185— den ångbåt, hvarpå jag reste såsom passagerare ankrade i Smyrnas sköna vik och stannade der tre dagar, för att intaga sin last. Betraktadt från hamnen var landskapet tjusande. Det blåa vattnet, återspeglade dansande solstrålar, utgjorde en lysande förgrund. Staden, som med sina röda tak och hvita minareter bildar en vacker kontrast mot de omgifvande cypresslundarnes mörka grönska, höjer sig amphitheatraliskt på en kulle, hvars spets krönes af en storartad slottsruin*). En trång dal slingrar sig omkring kullens fot och taflans bakgrund utgöres af berg, hvilkas vexlande färgtoner, grönt, gult, violett, tyckas både locka och trotsa artistens pensel.

*) I detta slott hölls *Polycarpus*, Smyrnas första biskop, utnämnd af Evangelisten *Johannes*, fången och led martyrdöden.

Hvad stadens sköna utseende beträffar, kan man derpå tillämpa ordspråket: "på långt håll och med svaga ögon", ty vid närmare skärskådande befanns den grekiska delen deraf ytterst smutsig och eländig. I anseende till den antichristliga sinnesstämningen hos profetens anhängare, vågade vi oss ej in i det turkiska kvarteret.

Sedan vi besökt bazaren, som är nästan uteslutande grekisk och ser torftig och smutsig ut, i jemnförelse med dylika ställen i Constantinopel, fördes vi till ett stort magasin, för att åse hur det tillgår vid packningen af fikon för den europeiska marknaden. De bästa fikon anses vara de, som växa i Smyrnas grannskap. Då de mognat, afplockas de och läggas i solen att torka. Efter några dagars förlopp transporteras de på kamelryggar till staden. Der kastas de i högar på golfven i stora skjul eller magasin. Qvinnor och barn, Greker och Armenier, sysselsättas sedan att bereda dem till inpackning, hvilket tillgår på följande sätt. Hvarje fikon lägges i den venstra handen — ack, att den alltid vore ren! — och tilltryckes med den högra tummen så, att stjelen utgör cirkelns medelpunkt*). Detta göres med förvånande hastighet och fikon efter fikon lemnas sedan till män, som inpacka dem i små skäppor. Ofvanpå hvar och en sådan läggas tre à fyra lagerblad, doppade i salt och vatten, för att frambringa ett slags kristallisering. I trots af det mindre inbjudande utseendet af de händer, som handterade fikonerna, kunde jag ej låta bli att smaka på ett. Det hade en ganska fadd smak och de i September packade fikonerna blifva egentligen ej goda, förrän vid jultiden.

Efter dagens mödor återvände vi till fartyget för att söka hvila och sömn, men den senare uteblef helt och hållet, och våra nerver höllos i stället på sträckbänk af det oupphörliga bullret, som gjordes vid inlastningen. Det var en Babelsförbistring af språk ofvanom våra hufvuden. Engelsmän, Turkar, Greker och Judar skreko, hojtade och svuro om hvarandra, sprungo, hoppade, larmade, drogo tåg genom gnisslande kranar, släpade öfver våra hufvuden ofantliga lårar, hvilka sedan med dånande brak nedslurgades i lastrummet. Under tiden hördes en stentorsstämma med enformig ton räkna: "en, två, tre, fyra, fem, sex, sju, åtta, nio, Tally". Jag bråkade min hjerna för att utfundera hvad detta skulle betyda, men fick sedan veta att det var signalen till

*) I Spanien tillplattar man fikonerna från sidan och lemnar stjelen utstående.

en af skeppsskrifvarne att inregistrera hvarje tiotal af packor, som anförtrodde åt lastrummet.

En af mina olyckskamrater kallade denna natt infernalisk, och jag tror han hade rätt, ty bullret och skrålet tycktes verkligen outhärdliga. Det var fäfängt att bjuda till att sofva och lika omöjligt att läsa, ja, icke ens tankarne egde sin frihet, utan tycktes fängslade, såsom af ett magiskt tal, vid de ständigt återkommande nio räkneorden och deras omqväde "Tally". Detta oväsen fortfor ända till klockan tre på morgonen, då larmet upphörde och mina trötta ögon slötos af sömnen; till och med i drömmen förföljdes jag dock af "Tally".

Följande dag var söndag och efter nattens oro var det ljuft och fridfullt att åhöra gudstjensten i den engelska kyrkan. En genuin engelsk middag intogs ombord på hennes majestäts skepp "*Volaye*", hvarefter vi gjorde en angenäm promenad utom staden till den pittoreska *Caravanserai* bron. Just bortom denna, vid stranden af en ström, som der bildar ett vattenfall *en miniature*, har Smyrnas *beau monde* sin mötesplats om söndagarne. Der ser man grekiska qvinnor i sina förtjusande nationaldräkter, som komma dem alla att synas vackra, hvilket dock ej kan sägas om deras kavaljerer, som vanligtvis nyttja europeisk dräkt. De spatserade eller sutto läppjande på kaffe eller sherbet, under det somliga roade sig med att mata flockar af ankor. Öfver våra hufvuden utsträckte ståtliga plataner sina grenar och gån oss en angenäm skugga. Midt emot oss låg en begravningsplats, der cypresser behagligt vaggades af vinden; der bortom höjde sig berg, skiftande i violett. Turkiska begravningsplatser hafva vanligen en pittoresk belägenhet och prydas alltid af cypressen, dödens sköna symbol — detta ger landskapet ett eget, melankoliskt behag. Vid våra fötter sorlade en klar bäck, öfver hvars lilla bro trafvade rader af kameler, tungt lastade med fikon.

Behaget af det *dolce far niente*, hvaraf jag njöt, försvann vid denna anblick, och nattens bedröfliga verklighet uppdök för min fantasi, detta så mycket lifligare som den kommande natten ej gaf större förhoppning om ro. Min sorgliga aning bedrog mig ej, de nio talen med sitt slutord *Tally* genljödo ånyo för mina öron, till dess ännu en dags sol uppgick för mina trötta ögon.

Hur lycklig kände jag mig deremot ej, då jag den tredje qvällen kröp in i min trånga koj, glädjande mig med hoppet att bullret snart skulle vara öfver och vi inom kort ånga öfver Me-

delhafvets blåa böljor, utan att vidare erfara några obehag af vår fikonlast. Föga anade jag dock de nya pröfningar, som väntade oss. I ett tillstånd midt emellan vaka och sömn, njöt jag af den stillhet, som efterträdt bullret och oron, samt lyssnade till hjulskoffarnes plaskande, då mina halfslutna ögon tyckte sig märka ett föremål, som sakta rörde sig uppför kajutväggen. Mer och mer öppnade jag ögonen. Och det var ingen synvilla. Der, nära mig, så att den kunde nås af min hand, kröp helt makligt en stor, fet mask, till utseendet lik en nötmask, men stor som en liten silkesmask. Ej långt derifrån var ännu en, och der en! och många, många till. Liksom en blix i natten flög en tanke genom mitt hufvud. Jag ihågkom mig hafva hert några hemlighetsfulla ord af en bland besättningen, om "vännerna", som skulle komma ombord med fikonen. Man hade tystat honom och jag gaf ej vidare akt derpå, men nu voro de här, det var en bedröflig, ovedersäglig sanning.

Då passagerarne råkades vid frukostbordet, låg ett tragikomiskt uttryck på hvarje ansigte. Alla hade sett "dem". Men ingen anade hvad vi ännu hade att utstå af dem. Om dagen höllo vi oss på däck och der visade sig ej inkräktarne. Men då solen gått ned, måste vi draga oss tillbaka till kajutan och den hade fienden intagit. Såsom biskop *Hattos* *) rättor:

*Från väggen de komma i tusental fram,
Från takets sirater, från golfspringans dam,
Från höger, från venster, från doldaste vrå,
Uppifrån, nedifrån, utifrån, inifrån,
Och alla på en gång till bispen de gå.*

*) I Rhenfloden nära Bingen och Ehrenfels ligger, såsom bekant, på en klippa ett litet fyrkantigt torn, *der Mausenthurm* kalladt. Enligt en gammal tradition hade en af dess egare, Biskop *Hatto*, vid ett tillfälle af stor hungersnöd, lofvat sina fattiga underhafvande utdelning af säd ur sina rika förråder. I följd af detta löfte kommo de hoptals till hans lada, der de alla insläpptes. Då ladan ej kunde rymma flera, lät biskopen sätta eld derpå, yttrande att han skulle göra landet en tjänst med att döda rättorna, som förtärde säden. Guds dom träffade honom dock i anledning af denna omenskliga handling. Verkliga rättor uppåto all hans säd och kommo i skaror till hans palats, så att han förskräckt flydde undan till det nämnda befästade tornet. Men äfven dit förföljde de honom, och, som skalden (*Southey*) säger:

*De tänderna hvässat mot murar af sten,
Nu gnaga de köttet från biskopens ben
Och kringströ dem sedan — så lydde det bud
Dem gafs af en rättvis, en hämnande Gud.*

Vid skenet af en liten glasomgifven lampa, som upplyste tvenne hyttor, betraktade jag de vämjeliga kräken, som hvimlade i taket och på väggarne, till dess mina förvirrade sinnen mångdubblade deras dimensioner och jag tyckte mig på alla sidor anfallen af ormlika vidunder. Jag tyckte att de blefvo mig öfvermäktiga, i förtviflan fattade jag tag i en — och vaknade. En väl oskadlig, men vämjelig mask krälade långsamt öfver mitt ansigte.

På morgonen blef jag helt förvånad, då jag varnade huru många som blifvit dödade, dels genom min hand, dels genom omedvetna rörelser under min halfslummer. Vårt drama saknade dock ej sina komiska sidor, och vi kunde ej låta bli att skratta åt beskrifningen af hvarandras äfventyr. Så utropade en af våra reskamrater, med till hälften förbryllad, till hälften förtörnad min, i det han borttryckte ett af dessa kräddjur, som innästlat sig innanför hans halsduk: "de krypa i mina ögonbryn, i mina polisonger, in på min hals — till slut vet jag ej om jag är mask eller meniska" Under tre dagar kröpo maskar ut och maskar in allestädes på fartyget och på den fjerde voro vi högst belättna att få rymma fältet och inqvartera oss i de trefliga, luftiga rum på Malta Lazaretto, der vi skulle undergå karantän.

Det säges, att det skall finnas en mask i hvarje fikon och att dessa till största delen krypa ur dem under transporten. Dock lära åtskilliga förblifva i fångenskap, till dess de uppnå destinationsorten, hvaraf då kryddkrämarne göra en obehaglig erfarenhet. Huru länge de lefva, om de tillväxa i storlek eller undergå någon annan förändring — se der frågor, som jag ej kan besvara. Men hvad jag vet, är att jag aldrig mer skall resa på ett fartyg, som för en laddning af fikon, liksom jag välvilligt råder mina vänner att taga sig till vara för dylika reskamrater.

Se der, min läsare, det lilla reseäfventyret. Har skildringen deraf förmått framkalla dina sympathier för de olyckliga resande, eller framlocka ett smålöje på dina läppar öfver det tragikomiska i situationen, så är jag nöjd och jag hoppas äfven du. Jag skulle dock vara ledsen, om denna lilla berättelse beröfvat dig smaken och tycket för den läckra frukt jag här omtalat, hvilken liksom alla andra, ej kan undgå missödet att stundom dölja en mask i sitt inre — detta torde kanske få kallas *le sens moral* af historien.

För att dock äfven ge den en liten anstrykning af praktisk nytta — vår tid är ju framför allt praktisk — torde du kanske tillåta,

att jag bifogar några ord, rörande såväl denna frukt, som den familj, dit den hörer, i händelse dessa små detaljer skulle vara dig obekanta.

Vi kalla fikonet en frukt, men detta är dock ett oegentligt uttryck, ty det är i sjelfva verket en blomma, eller rättare sagdt ett blomfäste, så besynnerligt detta än kan låta. Fikonträdet (*Ficus carica*) tillhör *Urticaceæ*nas familj, och i den afdelningen *Morea*. Blommorna äro ganska små och fästade på insidan af ett köttigt blomfäste, och det är just detta vi kalla fikon. De yttre blommorna bära vanligen ståndare, de inre pistiller.

Fikonträdet egentliga hemland är Orienten, men redan 600 år före den christna tideräkningen, fördes det af Phænicierna till södra Frankrike och är nu hemmastadt i alla sydliga delar af den tempererade zonen. Der klimatet är det gynnsamt, växer det utomordentligt fort och är tidigt fruktbarande; jag har till och med sett fikon på små telningar af fem qvarters längd. I varmare länder ger det ända till tre skördar årligen, hvarföre odlaren der knappast kan skänka sin omsorg åt någon planta, som rikligare lönar hans möda.

Den, som aldrig smakat ett färskt fikon annat än i drifhuset, kan ej göra sig någon föreställning om läckerheten af denna frukt. Smakligast är det dock, just som det afplockas från trädet, och särdeles om morgnarne, medan det ännu bibehåller nattsvalkan. I varmare länder föredrager man det också vid frukosten. Det finns fikon af många slag: ett mindre, violett, på engelska kalladt *celestial fig*, anses vara bland de läckraste.

Hela släktet *Ficus* är ganska anmärkningsvärdt. Alla dertill hörande träd innehålla en bitter, klibbig mjölksaft, hvilken lem- nar oss kautschuk. Denna är rikligast hos arterna *elastica*, *indica* och *religiosa*. De båda sistnämnda förete äfven stora egenheter, i afseende på sättet, hvarpå de växa. Stammen på Banyanträdet (*Ficus indica*) är sällan öfver femton fot hög, men de grenar, som vågrätt utgå derifrån, blifva ända till 100 fot långa och utskjuta rötter, hvilka nedtränga i jorden och bilda nya stammar. På detta sätt bildas af ett enda träd en hel lund af banyanträd, hvilkas grenar äro sammanflätade och utgöra en massa af grönskande arkader.

XLIX. — VÅR PORTFÖLJ.

Stockholms slöjdskola har under läroåret 1863—64 varit besökt af 775 manliga och 475 qvinliga lärjungar. Af dessa senare hafva 166, så väl inom som utom skolan, egnat sig åt teknisk verksamhet, såsom modellering i lera och porslinsmassa, porslinsmålning, blomstertillverkning, papparbeten, samt gravyr i sten, träd och metall. Bland skolans qvinliga lärjungar hafva 23 varit skollärarinnor och 4 frimurarebarnhusflickor. De vid skolan utdelade belöningar, bestående af medaljer, af diplom, af penningar och af skriftliga loford, hafva tillfallit 130 manliga och 141 qvinliga lärjungar.

I *Stockholms Handelsinstitut* lærer en afdelning vara upplåten för qvinliga lärjungar, af hvilka, som man sagt oss, flera vunnit sådan skicklighet, att de under senare tider bestridt lärarebefattningar inom afdelningen.

I Musikaliska Akademien hafva, under år 1864, 105 fruntimmer åtnjutit undervisning. Af dessa hafva 5 varit intagna i orgelklassen, 2 i violinklassen, 1 i violoncellklassen, 4 i kompositions- och instrumentationsklassen, 12 i historiska och æsthetiska klassen, och 2 i pianostämmningsklassen. 29 af de qvinliga lärjungarna ha på högtidsdagen erhållit premier eller gratifikationer.

Kgl. Förordningen af den 16 Nov. 1863, hvarigenom förklaras, att qvinna vid 25 års ålder må råda öfver egen förmögenhet, så vida hon ej inför domstol begär att erhålla förmyndare, har med detta års början trädtt i verksamhet.

Winslöfs församling i Skåne har anslagit en summa af 8,000 Rdr Rmt till uppbyggandet af en slöjdskola för allmogens döttrar, samt bestämt 300 Rdr Rmt såsom lön åt den blifvande lärarinnan, i förhoppning att af landstinget ytterligare erhålla 200 Rdr Rmt. Man torde påminna sig, att Christianstads landsting anslagit 1,000 Rdr Rmt årligen, under trenne års tid, till befördrandet af slöjdskolors upprättande inom länet.

I Stockholm hafva frivilliga lärarinnor (mellan 60 och 70 till antalet) bildat sex söndagsskolor och två hvardagsaftonskolor. Dessa skolor, som äro afsedda för yngre och äldre qvinliga lärjungar af den tjenande och arbetande klassen, hvilka sakna tillfälle att erhålla undervisning i vanliga folkskole-ämnen, räkna redan tillsammans öfver 400 lärjungar och meddela undervisning i religion, skrifva och räkna m. m. Som bekant finnas dessutom sedan flera år åtskilliga söndagsskolor, som endast lemna religionsundervisning. Så har äfven *Malmqvistska uppfostringsanstalten*, som nu ger hem och undervisning åt 106 värnlösa barn, sin söndagsskola, hvilken besökes af 40 bland grannskapets obemedlade barn. Kostnaden för denna skola bestrides till en del af anstaltens barn genom försäljning af arbeten, som de förfärdiga. Förliden Juldag voro söndagsskolans barn inbjudna af sina unga väl-

görare till en liten julfest, hvarvid, utom god undfågnad, äfven åtskilliga gåfvor utdelades.

Vid Stockholms praktiska elementarskola hafva vid höstterminens slut fyra fruntimmer: fröknarna *Svinhufvud* och *Hård*, samt mamsellerna *Holmberg* och *Lundberg*, genomgått den för qvinliga elever bestämda telegrafkurs och aflagt examen. Trenne bland dem, äfvensom mamsell *Anna Gumælius*, hafva erhållit tillstånd att öfva sig å Örebro telegrafstation. Qvinliga telegrafelever finnas ock i Calmar och Linköping samt måhända på flera ställen. Vid magister *Schücks* i hufvudstaden inrättade telegrafskola undervisas äfven åtskilliga fruntimmer i nämnde riktning.

Föreläsningar för fruntimmer komma att anordnas, i samband med den af magister *Schück* upprättade *Förberedande Lärokurs till Lärarinne-Seminariet och Telegrafverket*, hvilka föreläsningar, ehuru egentligen afsedda för läroanstaltens elever, dock äfven torde blifva tillgängliga för andra fruntimmer efter anmälan hos mag. *Schück*. Föredragen lära blifva fördelade på fyra serier, (hvardera omfattande fyra föreläsningar) nemligen i samtidens historia, i geologi, om gamla folkens vitterhet samt i fysiologi (om de yttre sinnena och deras organer).

Äfven i Tyskland (Hanover) har fråga blifvit väckt att använda qvinnor såsom telegrafister. Deremot hafva dock åtskilliga invändningar gjorts, bland andra, att de ej skulle kunna vara tillräckligt tystlåtna. Det skäl, som kraftigast talat mot saken, lärer likväl hafva varit, att derigenom en klass af qvinliga embetsmän skulle uppstå.

"Medicinska akademien i Petersburg är", säger Illustrirter Kalender för år 1865, "för närvarande besökt af 30 qvinliga studerande, hvilka der bereda sig för läkarens yrke (ärztliche Praxis).

Inom Frankrike har en lag nyligen påbjudit anläggandet af skolträdgårdar vid alla écoles primaires.

I Preussen lærer blifvit anbefalldt att undervisning i qvinliga handarbeten skall meddelas i alla folkskolor för flickor.

Bland åtskilliga nya föreningar för pedagogiska m. fl. ändamål, bildade i Berlin, nämnes äfven en, till befördran af en tidsenlig hem- och folkuppfostran, hvilken från början lærer tillvunnit sig stort intresse bland de bildade klassernas fruntimmer.

De bemödanden, som en tid bortåt varit gjorda i England, för att bereda flickor tillfälle att aflägga kunskapsprof inför de af Universiteten utsedda examenscommissionerna, fortgå ständigt. Så har till Universitetet i Cambridge inkommit en petition i detta syfte, undertecknad af 999 lärare och lärarinnor, hvilka sysselsatt sig med den qvinliga ungdomens undervisning. Denna ansökan understödes dessutom af en mängd högt uppsatta och inflytelserika personer och det tros, att Universitetets styrelse skall utse en kommité för att pröfva ändamålsenligheten af det föreslagna steget.

Sjette Årgångens innehåll:

	pag.
I. En Moders råd, af <i>St.</i>	3.
> II. Det första steget, skymningsprat med läsaren, af <i>Esselde</i>	14.
III. <i>Sophie Adlersparre</i> , III. af <i>Esselde</i>	22.
IV. *Nyårsbetraktelse öfver den "Tysta Skolan", poem af <i>A-ly</i>	50.
V. *En Draabes Historie, af <i>L. D.</i>	53.
VI. *En bild ur backstugulifvet, af <i>M. M.</i>	57.
VII. Cooper Institute, af <i>L. S.</i>	59.
VIII. Vår Portfölj	62.
+ IX. Qvinnan och Sjukvården, af <i>St.</i>	65.
X. <i>Sophie Adlersparre</i> , IV. af <i>Esselde</i>	81.
XI. *Under Musik, poem af <i>O. E.</i>	115.
XII. *Den sjuttonårigas harm, poem af <i>Göthilda</i>	115.
XIII. Sex År. skizz af — <i>ra</i>	117.
> XIV. Vår Portfölj	127.
XV. *Vår Lektyr. Representativa Skrifter på skönlitteraturens område. (Hypatia af <i>Ch. Kingsley</i> . Den siste Athenaren af <i>V. Rydberg</i>). I. af <i>Emund Gammal</i>	129.
XVI. Hypoteser rörande den ursprungliga daningen af vårt solsystem, af <i>L—d</i>	142.
XVII. *Uppmaning till Sveriges qvinnor att till födoämne använda Skandinaviens ätliga Svampar, af — — <i>l</i>	146.
XVIII. *Nordisk folkmusik, poem af <i>f</i>	148.
XIX. Litet romantik från Maderia, af — <i>ra</i>	151.
XX. Några Tidsbilder från 1700-talet. I. En afton på Widtsköfle, af <i>Esselde</i>	162.
+ XXI. Något om våra Skolor och Skollärarinnor, af <i>L—d</i>	180.
XXII. Nytt på vår Bokhylla. (Den christliga familjen af <i>Pressensé</i> , Europeiska Staternas historia af <i>Bäckström</i> , m. fl.) af <i>Reader</i>	183.
XXIII. Sårades vård i fält (berättelse af <i>S. Sköldberg</i>), af <i>L—d</i>	190.
XXIV. Vår Portfölj	191.
XXV. Än ett ord i skolfrågan, af <i>St.</i>	193.
XXVI. *Vår Lektyr. Representativa Skrifter på skönlitteraturens område. (Hypatia af <i>Ch. Kingsley</i> . Den siste Athenaren af <i>V. Rydberg</i>). II. af <i>Emund Gammal</i>	212.
XXVII. Bibeln och Vetenskapen, af <i>L—d</i>	224.
XXVIII. En Suck, poem af <i>L. S.</i>	229.
XXIX. Några Tidsbilder från 1700-talet. II. Herr Kjells löfte. III. En Middafton, af <i>Esselde</i>	230.
XXX. Arbetarebostäder i Paris, af <i>L. S.</i>	247.
XXXI. En aftonvandring och ett besök i Kgl. Akademien för de Fria Konsterna, af <i>Esselde</i>	249.
XXXII. Vår Portfölj	255.
XXXIII. Bref om uppfostran: Fjerde brevet af <i>L—d</i>	257.
XXXIV. Femte brevet af <i>Esselde</i>	260.

	pag.
XXXV. Henrik Pestalozzi	269.
XXXVI. Röster från Ostindien, af <i>L. S.</i>	291.
XXXVII. Den glada gifvaren, poem af 	302.
XXXVIII. Sörmlandsminnen, I. af <i>Esselde</i>	305.
XXXIX. En Kritik af Sophie Adlersparres biografi, med genmäle af <i>L—d</i>	314.
XL. *Salig Tantes lära, poem af <i>Göthilda</i>	318.
+ XLI. Frågan om bildandet af en frivillig Sjukvårdsförening, af <i>Esselde</i>	321.
XLII. Den af amerikanska damer organiserade Sundhetskommisionen i Nord-Staterna under pågående inbördes krig, af <i>L—d</i>	337.
XLIII. *Minne af <i>Lotten Wennberg</i> , af <i>F. B.</i>	352.
XLIV. *De begge lindarne, poem af <i>O. E.</i>	372.
XLV. Blick på en tidsbild från adertonde seklet, af <i>L. S.</i>	373.
XLVI. Äktenskapslöftet, poem af <i>Ingemann</i> , öfversatt af <i>S.</i>	377.
XLVII. Sörmlandsminnen, II. af <i>Esselde</i>	378.
XLVIII. Ett reseäfventyr i Orienten, af <i>S—a</i>	390.
XLIX. Vår Portfölj	397.

* De sålunda tecknade uppsatserna äro insända.

Rättelser:

Sid. 74 rad. 9 uppifr. står: vara	läs: våra
.. 126 .. 16 för-	.. for-
.. 157 .. 15 mint	.. min-
.. 162 .. 5 nedifr. .. 17-de århundradet	.. 1700-talet
.. 174 .. 17 Herran	.. Herren
.. 182 .. 15 stadsboarna	.. stadsboerne
.. 184 .. 9 role	.. rôle
.. 191 .. 3 uppifr. .. <i>Wickern</i>	.. <i>Wichern</i>
.. 210 .. 7 bordt	.. bort
.. 214 .. 7 nedifr. .. <i>Guizot</i>	.. <i>Guizot</i> *)
.. 227 .. 16 forkningar	.. forskningar
.. 240 .. 5 uppifr. .. mordrens	.. modrens
.. 250 .. 4 nedifr. .. hvars	.. hvilkas
.. 259 .. 8 föeställningen	.. föreställningen
.. 302 .. 5 mansell	.. mamsell
.. 311 .. 14 veko	.. sveko
.. 333 .. 19 uppifr. .. bohofvet	.. behofvet.